

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2012/2 szám

Tartalom

Villám

- [Charles Dickens: Nehéz idők](#)

Emlékezet

- [Szerb Antal: A realista regény – Dickens](#)
- [A derestörvény](#)
- [Széchenyi István: Hitel IV. rész](#)
- [Ballai László: Dickens és a kompetencia alapú oktatás](#)

Déliab

- [Charles Dickens: Twist Olivér](#)
- [Kosztolányi Dezső: A szegény kisgyermek panaszai](#)
- [Robert Burns: Az invernessi lány](#)
- [Robert Burns: Bármilyen rezzen](#)
- [Csupor András: Az ablak](#)
- [Petőfi Sándor: A nap](#)
- [Petőfi Sándor: A nap házassége](#)
- [Petőfi Sándor: A hevesi rónán](#)
- [Krúdy Gyula: Dickens úr barátai](#)
- [Karinthy Frigyes: Kopperffy](#)
- [Ballai László: Twist Olivér és Kis Dorrit](#)
- [Dull Ernő: Twist Olivér](#)

Húrok

- [Ballai László: Balog József és Chopin](#)
 - [Ballai László: Két gyász](#)
-

Villám

Charles Dickens: Nehéz idők

– részlet –

Meg se virradt még a sápadt reggel, a tündérpaloták kivilágosodtak, s láthatóvá tették a Coketown fölött tekergőző rengeteg füstkígyókat. Facipők kopogtak a kövezeten, hirtelen fölhangzott a harangok csengése, s a mélabú örületétől megszállott elefántok, kifényesítve és beolajozva az egyhangú napszámra, egytől-egyig belefogtak újra súlyos munkájukba.

István szövőszéke fölé hajolt, nyugodtan, figyelmesen és állhatatosan. Amint ott állt, feltűnő ellentéte volt – épp úgy, mint a többi munkás, a szövőszékek rengetegében – az őrzöngve kattogó-pattogó gépezetnek, amelyen dolgozott. Sohase féljete, ti aggodalmaskodásra hajló jóemberek, hogy a művészet el találja valaha felejtetni a természetet. Állítsátok bárhol egymás mellé az Isten alkotását és az ember alkotását, s az előbbi, legyen bár igen jelentéktelen „kezeknek” a csoportja csak, megnövekedett méltósággal fog kikerülni az összehasonlításból.

Ebben a gyárban ennyi meg ennyi száz „kéz” dolgozik, s ennyi meg ennyi száz lóerejű gőzerő. Tudják pontosan az utolsó font súly erejéig, mire lesz képes a gőzgép; de az államadósság számművészei együttvéve sem tudják megmondani, mennyi képesség van a jóra vagy a rosszra, a szeretetre vagy a gyűlöletre, a hazafiasságra vagy a békétlenkedésre, az erénynek bűnné vagy a bűnnek erénnyé való átváltoztatására bármely tetszés szerinti pillanatban bármelyiknek a lelkében a gép e hallgatag szolgálai közül, akiknek nyugodt az arcuk és szabályos minden mozdulatuk. A gépben nyoma sincs rejtelemnek; de leghitványabb szolgájában is mérhetetlen rejtelem lappang mindörökké. – Nem volna-e jobb, ha nem bíbelődnénk folyton az anyagi dolgokra irányuló számművészetünkkel, hanem e félelmetes, ismeretlen mennyiségeken próbálnánk uralkodni más úton-módon?

Fordította: Mikes Lajos

Emlékezet

Szerb Antal: A realista regény – Dickens

– részlet a *Világirodalom történetéből* –

Ebben a korszakban mindenütt a regény az uralkodó műfaj, a XIX. század a regényírás nagy kora – de Angliában különösen jelentős a regényforma a XVIII. századtól kezdve napjainkig. A társadalmi konvenciók és erős valláserkölcsi tiltások miatt korlátok közé szorított lélek ebben a formában keres

szabadulást. Itt elmondhatja mindazt, amit az angol társalgás merev személytelensége következtében élőszóban sosem mondhat el, kiöntheti szívét, amelyet az életben kénytelen elrejtteni a szenvtelenséget követelő gentleman páncél mögé. Még akár a megszentelt és megtámadhatatlan nemzeti intézményeken is gúnyolódhat, mert hiszen amit ír, csak *fiction*, ahogy az angolok mondják, kitalált történet, nincs súlya, bohóckodás az egész. Sehol sincs annyi regényíró, mint Angliában, hivatásosak és műkedvelők, sehol sem olyan nehéz e két típust egymástól elválasztani, mert olykor a műkedvelőnek is óriási sikere van, és olykor a hivatásos is, gentleman lévén, habitusában megőrzi a műkedvelő vonásait.

Ez a regény helyzete az írók felől nézve; az olvasók felől nézve pedig a regény a Viktória-kori angolnak legjobban megfelelő szórakozás. Az emberek családiasak, otthonülők, megszentelik a hosszú vasárnapokat, évszázadok bibliaolvasása türelmes és buzgó olvasókká nevelte őket. Romlatlan lelkük a jóság és gonoszság megrázó nagy történetei után vágyik, amelyekben az egész család együtt gyönyörködhet a kandalló mellett a téli estéken át.

Ezt kapják meg Charles Dickens regényeiben. Ha Dickens regényírói attitűdjét összehasonlítjuk Flaubert-ével, a két legszélsőségesebb példán világosan láthatjuk a francia és az angol regényírás különbségét. Flaubert eszménye az *impassibilité*, a szenvtelenség; az író érzelmeivel ne vegyen részt alakjai sorsában, legyen tárgyilagos és kérlelhetetlen, mint maga a valóság. Dickens viszont állandó felfokozott érzelmi részvéttel kíséri alakjai sorsát, könnyezik értük, vagy széles kacagással kineveti őket, meg-megvonaglik az ellenszenvtől és a haragtól. Míg Flaubert hidegebb alakjai iránt, mint az ember szokott lenni társai iránt, Dickens sokkal hevesebben együtt érez velük, mint az ember társaival; ez az emberfölötti feszültségű részvét regényeinek legfőbb ismertetőjele. Művészetében éri el tetőfokát az emberbaráti és erkölcsi szentimentalizmus, amely a XVIII. század óta egyre növekszik az angol szellemben. Dickens az emberbarát par excellence. Ihletője a jóság és a szánalom; minden regénye az olvasó legnemesebb érzéséhez fellebbez, megindít és könnyekre fakaszt. „A szív írója”; sem előtte, sem utána nem akadt író, aki annyira fenntartás nélkül szavakba tudta volna önteni szeretetét és gyűlöletét, örömét és bánatát szélsőséges és gazdagon emberi érzésvilágát. Mások sokkal mélyebben elemezték az átfutó hangulatokat, a bonyolult és szubtilis érzéseket. – Dickens írásait a legelemibb, legáltalánosabb érzések hatják át. Az érzelmesség átszínezi és emberi módon vibrálóvá teszi az egész dickens-i légkört; itt minden tárgy él és részt vesz az érzelemben, minden bútorról és szobasarokról megtudjuk, hogy jó-e vagy rossz, a szeretendő vagy a gyűlöletes dolgok rendjébe tartozik-e. Ez az érzelmesség adja a Dickens-regények életfölötti életteljességét, mert az érzés mindig élőbb, mint a gondolat.

Életfölötti, mondtuk. Mindennapi életünket távolról sem hatják át ennyire érzelmeink. Dickens hangulatában van valami felcsigázott. Nem hagy egy könnylehetőséget se kisajtolatlanul. Jó emberei mérhetetlenül jók, rossz emberei olyan gonoszak, mint egy béka, kígyó vagy skorpió; gondoljunk Heep Urias kezének nedves érintésére! Regényei csodálatos melodramák. Maurois kitűnő Dickens-tanulmányában Dickens színészi vonásait emeli ki: mennyire szeretett műkedvelő színjátékokat rendezni, milyen kitűnő előadó volt, mennyire mindig a közönségnek fordulva élt, még villájában is úgy dolgozott íróasztala mellett, hogy a messziről jött áhítatos turisták meghatva nézhessék, hogyan dolgozik. Bár tiszta epikus, nem drámaíró, mégis minden regényírónál közelebb áll a drámához.

Érzelmisége bizonyos fokig megmagyarázza páratlan népszerűségét. Már nem is regényíró volt, hanem nemzeti intézmény, mondják az angolok. A hét legfontosabb eseményének a következő regényfolytatás megjelenését tekintették, és a haldoklók azért imádkoztak, hogy még megérhessék ezt a napot. Nálunk is évtizedeken át a legolvasottabb író volt, Sue és Dumas pére (idősebb – a szerk.) mellett. A XIX. században, amint már mondtuk, népszerűség és művészi jelenség már nem esnek egybe, a nagy írók többnyire nem népszerűek, és a népszerű írók többnyire nem nagyok. Dickens a hatalmas kivétel. Mi az oka – kérdi Chesterton – hogy Dickenset csodálták, annak dacára, hogy csodálatos? Szerinte azért csodálták, mert megrázóan tragikus és könnyfakasztóan komikus emberekről írt, nem pedig arról a talán valóságosabb közép-világról tragikum és komikum közt, amely az elit-írók tárgyköre, de a közönség szélesebb rétegeit hidegen hagyja. A közönség írója, sírást indít és kacajt; mint Shakespeare, mint Balzac, ő sem idegenkedik a banális és giccses eszközöktől, nem előkelő író, hanem népi, a szó legeslegjobb értelmében.

A közönség rajongott érte, mert a XIX. századnak egy regényírója sem volt annyira egy a közönségével, mint ő. A század valamennyi angol írója reformer, javítani akar; de míg a többiek művében egy-egy egyéniség áll előttünk, aki a maga módján akar segíteni, Dickensben mintha maga az elégedetlen tömeg szólalna meg. Regényeiben azt mondja el, amit a kor egyszerű embere, a *lower middle class*, az alsó középosztály érzett a kor visszaéléseivel szemben. Elpanaszolja, mit szenvednek a gyermekek az ósdi iskoláztatás következtében, hogyan sínylődnek derék emberek az adósok börtönében, milyen sivár az

északi gyárvárosok naptalan élete stb., stb. Reformokat nem ajánl, csak panaszkodik, egyhangúan és ízesen, mint a „százados szelíd szegénység” Illyés Gyula versében, és ez a panasz sokkal intenzívebb, mint Carlyle és a többiek izzó felkiáltásai. De nem a forradalmi tömegek zúgása. Az angol tömegek nem forradalmiak. Dickens, a társadalombíráló mértéktudóbb és józanabb a kor doktrínerejénél: ez a nép józansága. És a nép intranszigienciája is: Isten országát kéri számon, amelynek a földre kellett volna jönnie.

Ha Dickensre, a művészre gondolunk, elsősorban mindig halhatatlan alakjai jutnak eszünkbe. A mese nem erős oldala, a legtöbb Dickens-regény laza epizódok gyűjteménye; az alakok a mesétől, a regénytől függetlenül is élnek. Nem mennek át belső átalakuláson, életkoruk sem változik a regény folyamán, időtlenek, mint az istenek. És mint az istenek, valóságosak. Valóságosabbak, mint a halandó emberek.

Valóságosabbak és nem valóságosak. Dickens a legnagyobb realista regényíró, de alakjait nem lehet a realizmus mértékével mérni, nem lehet abból a szempontból megítélni, vajon vannak-e csakugyan ilyen emberek az életben. Az „életben” – a szó realiztikus értelmében – ilyen emberek nincsenek; az életben az emberek többoldalúak. Dickens alakjainak rendszerint csak egyfelől lehet látni az arcát, csak egy jellegzetes vonásuk van. Sam Weller mindig közmondásokat mond, Copperfield nagynénje mindig a szamarakat kergeti, Micawber úr mindig optimista és hosszú leveleket ír, Nickleby anyja mindig belezavarodik a sok lényegtelenségbe, amelyet elmesél. Az életben Mr. Micawbernek is lehettek rossz órái és Nickleby anyja is elmondott néha egy összefüggő történetet – de Hermész mindig csalfaságon töri a fejét, Artemisz mindig fanyaron szűzies és Héra mindig féltékeny; az isteneknek csak egy arcélük van, és ők a halhatatlanok. Dickens elemezhetetlen bűvésze abból áll, hogy regényei a legteljesebb életszerűség érzését tudják felkelteni emberi formára kikerekített alapgesztusok segítségével. Olyan ember, mint például Mr. Pickwick, sose volt – és mégis elevenebb minden embernél, aki igazán volt.

Jókai Mór, amikor valószínűtlenségei miatt bírálták, azzal védekezett, hogy vele csakugyan ilyen dolgok történtek, nem tehet róla. És a csodálatos népi mesemondó, Fedics Mihály, ezeket mondta Ortutay Gyulának: „Mind igaz vót a mese az azelőtti néppel... Én is láttam ennek előtte gyermekkoromban sárkányokat. Mikor jött valami terhes felleg, aztán a sárkányok meg sétáltak a felleg tetején... De most már azt se látom sose. Nem is jön sohase, még a fellegek se olyanok.” Dickens fiatalkorában is voltak még sárkányok, a *Copperfield Dávid* első részének alakjai mind olyanok, ahogy a kisfiú látja a földről felfelé nézve az embereket; és Dickensben mindig megmaradt valami a kisfiúból, aki meséin keresztül és meséinek intenzitásával látja a világot. Nem ilyenek az emberek? Ő így látta.

A dickensi alakok a dickensi tájban élnek, ez a táj egy város, London. Dickens a nagyváros írója; semmiféle regényíró városa nem annyira város, mint a dickensi London. Zárt világ, köde barátságos sötétség a kinti ellenséges sötétséggel szemben – egy óriási szoba. A dickensi London úgy aránylik a valóságos Londonhoz, mint a dickensi emberek a valóságos emberekhez. Itt mindig köd van, mindig tél és éjszaka, de az éjszakában mindenféle meleg kandallók, barátságos lámpák fénye ég meghitt kis házakban. London tele van különös öreg házakkal és utcarészletekkel, de Dickens kellett ahhoz, hogy kivarázsolja belőlük a rejtett hangulatot, a titkot, a borzalmat és a megbújó intim boldogságot, amelyet azóta is mindenki érez erre a szóra: London. Megteremtette London mítoszát. Párizsban és Olaszországban a lelket ezer történelmi emlék kísérti, Londonban az ember Pickwick urat és a régi karácsonyokat keresi.

A dickensi hangulat a karácsony jelképében csúcsonyul ki. Igen jelentős adat, hogy Dickens karácsonyi történeteit Olaszországban írta. Ihletjük a nosztalgia, amelyet a napfényben érzett a londoni köd után, a nyárban a londoni tél után. Angol lelke idegenül járt a nyílt formák közt, a felhőtlen olasz ég alatt – a dickensi életérzés abból a biztonságból táplálkozik, amelyet a barátságos, jól fűtött szoba nyújt a téli éjszakában.

Regényei valamennyien nagyszerűek. És akárhol üjtük is fel, mindig a dickensi humor és szentimentalizmus remek példáira bukkanunk. De művészi értékük nem egyenlő, és az egyes regényekben is mesteri fejezetek váltakoznak rossz értelemben melodramatikus részletekkel. Három regényét emelhetjük ki mint legnagyobb alkotását: a *Pickwick Clubot* (1837), első regényét, itt humora még ifjúkori mértéktelenséggel, túlaradóan, szinte megdöbbenően önti el a lapokat; a *Copperfield Dávidot* (1850), klasszikus alkotását, amelyben egyúttal önmagáról is képet ad; és mint művészi szempontból legértékesebbet, a *Szép reményeket* (1861), késői regényét, ebben a legerősebb a dickensi iszony, a dickensi misztérium. Mert a barátságos fűtött szobák, a karácsonyi Dickens-világot körülveszi a névtelen téli éjszaka; és Dickens nemcsak a szobáról tudott írni, hanem az éjszakáról is. Valami meghatározhatatlan borzalom leselkedik a legvidámabb Dickens-regény mögött is. Különösen akkor

érezzük, ha az egykorú illusztrátorok Dickenshez készült rajzait nézzük: a gonosz emberek gonoszak, az ostobák emberfölöttien ostoba arcán ott vigyorog a dickensi iszonyat.

Dickens valóban teremtő volt, regényeit nem élményeiből építette fel, nem megfigyeléseiből állította össze, hanem teremtette, mint a mező a búzát. Művészete az alkotó ösztön diadala, míg nagy francia kortársaiban az alkotó értelem diadalmaskodik.

A derestörvény

Az elmúlt hónapban új név került be a magyar köztudatba: Darányi Ignácé. Ki is volt ő? A századelő agrárpolitikusának emlékét idézzük fel főművével, az 1907-es „derestörvénnyel”. Az 1848-as magyarországi polgári átalakulás egyik kulcskérdése a jobbágyság felszabadítása volt. Az áprilisi törvények azonban csak az úrbéri szolgáltatások alá eső teljes jobbágyok helyzetét rendezte, a magyar parasztság legnagyobb hányadát kitevő uradalmi cselédek jogállása – jobban mondva jogfosztottsága – továbbra is érvényben maradt. A Darányi-féle törvény ahelyett, hogy végre polgári státusba emelte volna a társadalom páriáit, rögzítette azok félf feudális helyzetét és gazdáiknak való teljes kiszolgáltatottságát. Ezt a ravaszul megfogalmazott dokumentumban a következő szövegben példázzák a legjobban:

3. § 4. bek.
18. § 2. bek.
30. § 1. bek.
33. §
43. § c)
46. § h)
62. § 10. bek.

1907. évi XLV. törvénycikk

a gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról

I. FEJEZET

Általános határozatok

1. § Gazdasági (külső) cseléd az, a ki szerződéssel kötelezi magát, hogy valamely gazdaságban személyes és folytonos szolgálatokat bérért teljesít legalább is egy hónapon át. (7. §)

Azokat a cselédeket, a kik háztartásbeli és egyszersmind gazdasági munka teljesítésére szegődnek, hacsak a szerződésből az ellenkező ki nem tűnik, gazdasági cselédnek kell tekinteni, s a jelen törvény alá tartoznak.

Azok, a kik gazdasági teendőkre naponkénti díjazás mellett vagy bizonyos részért szerződnek (pl. napszamosok, szakmányosok, részes munkákat teljesítők stb.): gazdasági cselédeknek nem tekinthetők.

2. § Minden gazdasági cselédnek szolgálati cselédkönyvének kell lenni. (6., 13., 51., 57., 58. §)

A cselédkönyv kiadása díjmentes.

A szolgálati cselédkönyv kiállítására vonatkozó szabályokat a földművelésügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértőleg rendelettel állapítja meg.

3. § Tizenkét éven aluli kiskorút gazdasági cselédnek szegődtetni tilos s az ilyen szerződés semmis. (57. §)

Tizenkét éven aluli kiskorúnak szolgálati cselédkönyvet adni nem szabad.

Tizenkét éven felüli kiskorú részére szolgálati cselédkönyvet csak törvényes képviselőjének beleegyezésével lehet adni. A cselédkönyvet ilyen esetben a hatóság a törvényes képviselő kezébe adja. Ha a törvényes képviselő beleegyezését alapos ok nélkül megtagadja, azon esetben az 1877:XX. tc. rendelkezései alkalmazandók.

A szolgálati cselédkönyv előmutatásával történt beszegődés a gazdára nézve azt a jogi vélelmet állapítja meg, hogy a beszegődés a törvényes képviselő beleegyezésével történt. A kiskorú cseléd tizennyolc éves koráig a gazda házi fegyelme alatt áll. (46. §)

II. FEJEZET

A szolgálati szerződés megkötéséről

4. § A szolgálati szerződés feltételeit a törvényes korlátok között a felek szabad egyezkedéssel állapítják meg.

A szerződésnek a törvénnyel és törvényes jogkörben kibocsátott rendeletekkel és szabályrendeletekkel ellenkező megállapodásai érvénytelenek.

5. § A szolgálati szerződést írásban is, szóval is meg lehet kötni. A gazda, ha a szerződést szóval kötötték meg, köteles a cseléd kívánatára a megállapodásokról minden cselédnek külön-külön bérlevelet adni. (22., 57. §)

A törvényhatóság szabályrendeletben elrendelheti, hogy ha a szerződést szóval kötötték meg, a bérlevél kiadása minden esetben kötelező legyen, valamint elrendelheti azt is, hogy a gazda a gazdasági cselédnek a szolgálatba való belépését s a szolgálatból való kilépését a községi elöljáróságnál (rendőrkapitánynál) nyilvántartás végett bejelentse.

Annak, a ki cselédnek beszegődött, a szolgálati idő alatt, az elbocsátó bizonyítvány kiadása előtt (40., 42., 43., 53. §), a gazda beleegyezése nélkül útlevelet kiállítani nem szabad; a kiállított útlevelet a cselédnek csak a szolgálati viszony megszűnte után szabad kézbesíteni. Ez a szabály nem alkalmazandó azokra a kiskorúakra, a kik szüleikkel együtt vándorolnak ki. A cseléd kérelmére a gazda meghallgatása után fontos okok fennforgása esetén a belügyminiszter a földművelésügyi miniszterrel egyetértőleg az útlevél kiadását a gazda beleegyezése nélkül is elrendelheti.

Ha a cseléd beszegődésekor egy évnél hosszabb időre kötötte meg a szolgálati szerződést, az első szolgálati év elteltével az útlevél kiadása a harmadik bekezdésben megállapított szabály alapján meg nem tagadható.

6. § A szolgálati szerződés megkötésekor köteles a gazda a cseléd szolgálati cselédkönyvét átvenni, ha pedig az még a cseléd előbbi gazdájánál lenne, köteles a gazda a cseléd részére az előbbi gazdától kiadott elbocsátó bizonyítványt (53. §) magához venni. (57. §)

7. § A gazdasági cseléddel kötött szerződés ha másképp nincs kikötve a szerződésben egy évre szól. (40. §)

Tilos és semmis a szolgálati szerződés, ha a szolgálati időt évek, hónapok, hetek vagy napok

meghatározott számában kifejezni nem lehet. (57. §)

8. § Tilos és semmis az olyan megállapodás, a melynél fogva a cseléd családtagjainak előzetesen egyezséggel megállapított, arányos, külön díjazás nélkül kellene valamely munkát vagy szolgáltatást teljesítenie (u. n. robot, úrdolga, uzsora, dézsma, ingyen munka stb.). Tilos és semmis az olyan megállapodás is, a melynél fogva a cseléd családtagjai olyan időben, a mikor szerződésük értelmében a gazdánál nem kötelesek dolgozni, a gazda hozzájárulása nélkül másnál munkát nem vállalhatnak. (46., 57. §)

A gazda és a cseléd családtagjai között a munkaszerződést külön kell megkötni; az ilyen munkaszerződésnek a gazda és a cseléd közötti jogviszonyt egyáltalában nem érintik.

9. § Tilos és semmis az olyan előzetes megállapodás, a melynél fogva a cseléd előre kötelezné magát arra, hogy járandóságát egészben vagy részben a gazdának, a gazda családtagjának vagy bárki másnak eladja. Tilos és semmis az olyan megállapodás is, a mely a gazdát, a gazda családtagját vagy bárki mászt feljogosítaná arra, hogy a cseléd járandóságát egészben vagy részben szeszes itallal vagy bármivel is megválthassa. (57. §)

10. § Tilos és semmis a cselédet arra kötelezni, utasítani, hogy a cseléd a maga vagy családja részére bármit is a gazdánál vagy az általa megjelölt embernél, cégnél vásároljon, vagy bizonyos megjelölt embernél, cégnél ne vásároljon. (57. §)

11. § A szerződés megkötésekor netalán adott foglaló egyoldalú visszaadása nem szünteti meg a szerződés érvényét.

A gazda a foglalót, ha más megállapodás nincsen, a cseléd bérébe betudhatja.

12. § A mennyiben ez a törvény vagy a törvényhatóságnak e törvény alapján alkotott szabályrendelete ellenkező rendelkezést nem tartalmaz, a felek jogai s kötelességei tekintetében a magánjogi szabályokat kell alkalmazni.

A mennyiben valamely szerződési megállapodás mibenlétét nem lehet megállapítani, a gazdaság helyén vagy legközelebbi környékén követett szokás irányadó.

III. FEJEZET

A szerződés teljesítéséről

13. § A szerződés megkötése után köteles a cseléd a meghatározott időpontban szolgálatba állani, szolgálati cselédkönyvét, ha a beszegődéskor át nem adta (6. §), a gazdának átadni, a gazda pedig köteles a cselédet elfogadni, a szolgálati cselédkönyvet, ha már előbb át nem vette, magához venni s megőrizni. (51., 57. §)

A gazda a cseléd háziállatait csak akkor köteles befogadni, ha erre nézve megegyeztek, és ha a befogadás ellen a gazda állategészségi szempontból hatósági állatorvosi bizonyítvány alapján alapos kifogást nem érvényesíthet.

Ha nincsen más megállapodás, a gazdához való költözésre a szükséges igaerőt a felfogadó gazda köteles szolgáltatni.

14. § Nem köteles a gazda a cselédet elfogadni:

- a) ha a gazda a cseléd vagy háznépének hűsége, erkölcsi magaviselete ellen olyan alapos és súlyos kifogást érvényesít, a melyet a szerződéskötéskor még nem ismert;
- b) ha a cseléd akkor, a mikor szolgálatba kellene lépnie, ragadós betegségben szenved;
- c) ha a cseléd szolgálatra képtelenné lett;

d) ha a cseléd a meghatározott időpontban a szolgálatot igazolatlanul meg nem kezdi, vagy ha a cseléd ugyanazon időre a felfogadás után még más gazdához is beszegődött (58. §); vagy végül

e) ha valami olyan eset következik be, a mely miatt a cselédet a 45. § alapján már a megkezdett szolgálatból is felmondás nélkül el lehetne bocsátani.

Ha a cseléd felesége vagy vele egy háztartásban élő gyermeke akkor, a mikor a cselédnek szolgálatba kellene lépnie, ragadós betegségben szenved, a gazda a cselédet és családtagjait nem köteles befogadni addig, amíg a fertőzés veszélye fennforog. Ha a fertőzés veszélye egy hónapon túl tart, a gazda a cselédet elfogadni nem köteles.

Ha azt a gazdát, a ki évi 200 koronánál kevesebb egyenes adóval van megadóztatva, a szerződés megkötése után olyan elemi csapás éri, hogy annak következtében a cselédet be nem fogadhatja, a gazda visszaléphet a szerződéstől, ha a cseléd egynegyed évi bérét s járandóságainak egynegyed évre eső értékét kiszolgáltatja.

15. § Nem köteles a cseléd szolgálatba lépni:

a) ha szolgálatra munkaképtelenné lett;

b) ha a beszegődés után örökösödés útján olyan ingatlan vagyon birtoka száll rá, melynek kezelése szükségessé teszi jelenlétét, ez esetben azonban alkalmas helyettesről tartozik gondoskodni;

c) ha családi viszonyai időközben úgy változtak, hogy otthonléte családjának fenntartása végett elkerülhetetlenül szükséges;

d) ha a gazda őt a meghatározott időben elfogadni nem akarja;

e) ha valami olyan eset következik be, a mely miatt a cseléd a 46. § alapján a megkezdett szolgálatot felmondás nélkül is elhagyhatná;

f) ha a nőcseléd időközben férjhez megy;

g) ha a gazda által a cseléd részére kijelölt lakásban ragályos beteg van.

16. § A gazda vagy a cseléd a 14. vagy 15. § alapján a szerződéses viszonyt csak úgy szüntetheti meg, ha e szándékáról az ok megjelölésével a másik felet az esetnek megtudásától számított nyolc nap alatt értesíti. (17., 57. §)

A ki a szerződés megszüntetését jogtalannak tartja, s e miatt panaszt akar tenni, panaszát az értesítés vételétől számított nyolc nap alatt kell a hatóságnál előterjesztenie. Az illetékes elsőfokú hatóság határozata ellen beadott fellebbezés a határozat végrehajtását nem akadályozza.

17. § Ha a cseléd a meghatározott időpontban törvényes ok nélkül, igazolatlanul vagy rosszhiszeműen hatósági intézkedés dacára a szolgálatba be nem áll, a gazda -- nyolc nap alatt előterjeszhető -- panaszára az elsőfokú hatóság köteles a cselédet a szolgálat helyére karhatalommal előállítani. Ha a cseléd az előállítás után sem kezdi meg a szolgálatot, az 57. § alapján kell büntetni, s arra kell kötelezni, hogy a gazdának okozott költséget és kárt térítse meg.

Ha a gazda a cseléd elfogadását a meghatározott időpontban törvényes ok nélkül igazolatlanul vagy rosszhiszeműen hatósági intézkedés dacára megtagadja, a cseléd -- nyolc nap alatt előterjeszhető -- panaszára a gazdát az 57. § alapján kell büntetni, s arra kell kötelezni, hogy a cselédnek az egész szolgálati időre járó bérét s minden más járandóságának s így a lakásnak az értékét s a felmerült költséget és egyéb kárt is fizesse meg. Ha a gazda az eljárás jogerős befejezéséig terjedő időre, az elsőfokú hatóság felhívására, a cselédnek se lakást, se megfelelő lakáspénzt nem ad, az elsőfokú hatóság, ha tudomása szerint a gazda a megfelelő cselédlakással rendelkezik, a gazdát végrehajtás útján karhatalommal kényszerítheti a cselédlakás átadására, ha pedig a gazdának megfelelő cselédlakás nem áll rendelkezésére, közigazgatási végrehajtás útján azonnal behajthatja a gazdától a szükséges lakáspénzt.

Az 57. § alkalmazása és a kártérítés kötelezettsége független attól, hogy a jelen §-ban szabályozott

karhatalmat a gazda vagy a cseléd ellen alkalmazták-e vagy sem.

18. § A cseléd tartozik a gazda (megbízott) utasítása szerint mindazokat a munkákat, melyekre szegődött, híven, pontosan, legjobb tehetsége szerint végezni, a gazdaság rendjét megtartani s általában a szerződésben, a törvényben s más jogszabályokban megállapított kötelességeit lelkiismeretesen teljesíteni.

A cseléd tartozik, a mennyiben erejét vagy képességét túl nem haladja, ha a szükség úgy kívánja, átmenetileg a gazdaság keretében előforduló minden gazdasági munkát teljesíteni, illetve tartozik beteg vagy távollévő cseléd társát helyettesíteni és elemi veszély elhárítása körül teljes erővel közreműködni.

Ha a cseléd kötelességét megszegi, a hatóság az 57. § szerint alkalmazandó büntetésen felül, annak teljesítésére s a gazdának okozott teljes kár és eljárási költségek megfizetésére kötelezi.

19. § A cselédnek nincs joga a gazda beleegyezése nélkül a munkát mással végeztetni, a megengedett időn túl a gazdaságból elmaradni; lakásába háznépéhez nem tartozó személyt a gazda tilalma ellenére, hacsak ideiglenesen is, befogadni. (57. §)

20. § A cseléd minden kárért, a mit a gazdának szándékosan vagy vétkes gondatlanságból vagy a gazda utasításának megszegésével okozott, kártérítéssel tartozik. (35., 50. §)

21. § A gazda (megbízott) tartozik a cseléd bérét és minden más járandóságát pontosan kiadni, általában a szerződésben, törvényben s más jogszabályokban megállapított kötelességeit lelkiismeretesen teljesíteni. (57. §)

Ha nincsen más megállapodás, azokat a járandóságokat, a melyek természetüknél fogva naponkint adandók ki (pl. takarmány, tej stb.), naponkint, a készpénzfizetést évnegyedenként utólag, egyéb járandóságokat pedig évnegyedenként előre kell kiszolgáltatni.

22. § Ha a gazda kötelességét megszegi, a hatóság az 57. § szerint alkalmazandó büntetésen felül, annak teljesítésére s a cselédnek okozott teljes kár és az eljárási költségek megfizetésére kötelezi.

23. § Köteles a gazda ügyelni arra, hogy a cselédet testi erejét meghaladó vagy egészségét veszélyeztető munka ne terhelje, és hogy a cselédnek éjjeli nyugvásra az azon vidék általános gazdálkodási szokásához képest, az évszaknak megfelelően elég ideje maradjon. Ha az éjjeli nyugvásra elháríthatatlan szükség esetében kivételes körülmények miatt elég időt nem lehetne adni, napközben kell a pihenésre kellő időt hagyni.

Az éjjeli nyugvásról szóló szabály nem vonatkozik azokra a cselédekre, a kik olyan szolgálatra szegődtek, melynél az alkalmazása célja kizárja az ilyen éjjeli nyugvást (pl. éjjeli őr, fejtő, vadőr, csősz stb.). Ezekre nézve a gazda megfelelő szolgálati beosztással köteles intézkedni, hogy az évszaknak megfelelően elegendő idejük maradjon az alvásra. (22., 43., 57. §)

24. § Ha a gazda a cselédnek élelmezést adni tartozik, köteles a cselédnek az eledeleket elegendő mennyiségben és egészséges minőségben kiadni. (22., 46., 57. §)

25. § A terménybeli járandóságokat köteles a gazda tiszta szemű, megrostált, feltétlenül jó és pedig legalább is olyan jó minőségben kiszolgáltatni, mely azon évi termése első osztályú eladó minőségének felel meg. Ha pedig a gazda a terménybeli járandóságok kiszolgáltatására szükséges terményt kénytelen mástól beszerezni, köteles ez esetben első osztályú minőségről gondoskodni. Egyéb természetben való járandóságokat szintén jó minőségben köteles a gazda a cselédnek kiadni. (22., 57. §)

A cseléd bérét bárminemű utalvánnyal vagy bárcával fizetni, vagy a cseléd től szeszes italért bármit is visszavásárolni tilos. (57. §)

26. § A szegődményes földet a gazda a kellő időben, vetésforgója szerint olyan területen köteles kijelölni, mely a gazdaságban hasonló termény alá szánt többi földje átlagos minőségének megfelel. (22., 57. §)

A szegődményes földet, ha a szerződés szerint megművelve köteles átadni, olyan jól megművelve tartozik átadni, a milyen jól azon a vidéken a hasonló termény alá szánt földeket megművelni szokás. (22., 57. §)

A szegődményes föld termésének betakarításához a gazda igát ingyen köteles adni (22., 57. §); viszont a cseléd a szegődményes földet kifogástalanul művelni és tisztára letakarítva visszaadni köteles.

Mindenféle munkaeszközökkel, melyek a cseléd által a gazdának teljesítendő munkához szükségesek, a gazda köteles ellátni a cselédet.

27. § A főzéshez, kenyérsütéshez, fűtéshez s általában a háztartáshoz a szerződésben kikötött tüzelőt a cselédnek a gazda köteles kiszolgáltatni; a tüzelőért a gazda a cselédétől vagy családjától külön ellenszolgáltatást nem követelhet. Vitás kérdés esetében a tüzelő mennyiségére és minőségére az azon vidékbeli szokás irányadó. Ha ellenkező megállapodás nincsen, a cselédnek a megtakarított tüzelőt eladnia, elajándékoznia vagy elvinnie a gazda beleegyezése nélkül nem szabad. (22., 57. §)

A cseléd gabonajárandóságának kiszolgáltatásakor a cselédnek a fuvar a legközelebbi, illetőleg a legkönnyebben megközelíthető malomba és vissza a gazda ingyen tartozik adni. A gazda maga malmában a cselédétől nem szedhet több vámot, mint azon a vidéken szokásos, és arra se kötelezheti a cselédet, hogy csak az ő malmában vagy az általa megjelölt malomban őrlessen (57. §), de ha a cseléd más, távolabbi malomban kíván őrletni, ez esetben az oda- és visszafuvarozásról maga tartozik gondoskodni.

28. § Mindaddig, amíg a gazdasági cselédek betegsegélyezésének kérdése a törvényhozás által intézményesen szabályoztatik, a cseléd s családtagjainak gyógykezeltetése tekintetében a következő szabályok érvényesek:

Ha maga a cseléd vagy az éves, illetőleg az állandóan alkalmazott szegődményes cselédnek vele élő felesége vagy vele egy háztartásban élő tizenkét éven aluli gyermeke a szolgálatba lépés tizenötödik napja után a szolgálati idő alatt megbetegszik, az orvosi gyógykezelés és az orvosszerek költségét, legfeljebb negyvenöt napig a gazda a sajátjából tartozik fedezni, és a szükséges fuvar is ő tartozik adni, kivéve, ha a betegséget nyilvánvalóan a cseléd hibája, illetve a cseléd családtagjának hibája okozta, vagy ha a cseléd vagy családtagja a betegséget színleli, mely esetben az összes okozott költségeket a cseléd tartozik viselni. Az a gazda, a ki évi 200 koronánál kevesebb egyenes adóval van megadóztatva, a felét, az a gazda pedig, a ki évi 200 koronánál több egyenes adóval van megadóztatva, egy tizedrészét levonhatja a cseléd béréből annak az összegnek, melyet a cseléd feleségének és 12 éven aluli gyermekeinek orvosi gyógykezeltetéséért és az ezek részére kiszolgáltatott orvosszerekért kifizetett. (57. §)

Ha a betegségnek a gazda hibája az oka, az orvosi gyógykezelés és az orvosszerek költsége a betegség egész tartamára a gazdát terheli.

A beteg cseléd helyettesítésének költségeit a cseléd béréből levonni tilos, kivéve, ha a betegséget nyilvánvalóan a cseléd hibája okozta. (22., 57. §)

A gazda terhére a cseléd és családja részére szükséges gyógyszereket olyan módon kell rendelni és kiszolgáltatni, mint az országos betegápolási alap terhére. (1898:XXI. tc. 14. § 1. bekezdés, 3. pont.)

Ha az éves cseléd vagy az éves cselédnek vele élő felesége vagy tizenkét éven aluli gyermeke meghal, az eltemetés költségéhez temetési segély címén, nagykorú elhalálozása esetében húsz, kiskorú elhalálozása esetében tíz korona összeggel köteles a gazda hozzájárulni, s azon vidék szokásaihoz mérten a temetéshez szükséges fuvarról is ő köteles gondoskodni. (22., 57. §)

A cseléd balesetbiztosítására nézve az 1900:XVI. és az 1902:XIV. tc. szabályai irányadók.

Ezen § rendelkezései csak a házi betegápolásra és orvosi gyógykezeltetésére vonatkoznak. A kórházi és gyógyintézeti ápolásra vonatkozó törvények rendelkezéseit a jelen § nem érinti.

29. § A gazda a cselédnek a közegészség követelményeinek megfelelő elhelyezéséről gondoskodni köteles. (22., 57. §)

Ezen törvény életbelépte után a cselédlakásokat úgy kell építeni, hogy minden nős vagy családos gazdasági cselédnek külön szobája s külön kamrája legyen. A részletes szabályokat a törvényhatóságnak szabályrendeletben állapítják meg.

A cselédlakások építéséről vagy megfelelő átalakításáról ha előbb nem teljesíti, vagy ha azt a törvényhatóságnak már hatályban lévő vagy ezután alkotandó szabályrendelete értelmében előbb teljesíteni nem tartozik úgy köteles a gazda gondoskodni, hogy e törvény életbeléptétől számított legkésőbb tíz év elteltével valamennyi cselédje az előbbi bekezdés szabályainak megfelelő lakásban legyen elhelyezve. (22., 57. §)

A 2-ik és 3-ik bekezdésben foglalt szabályok nem vonatkoznak arra a gazdára, a ki cselédjével egy lakásban él.

30. § A gazda köteles gondoskodni arról, hogy a cselédnek vasárnapon és a cseléd sátoros ünnepein munkaszünete legyen. Köteles a gazda akként intézkedni, hogy cselédje a nélkül, hogy kötelességét mulasztaná, időről-időre saját hitfelekezete délelőtti isteni tiszteletében részt vehessen. (22., 43., 57. §)

A munkaszüneti napon a gazda a cselédttől az állatoknak és férőhelyüknek rendes ellátásán, tisztántartásán és a napi takarmánykészítésen, továbbá a majornak rendbehozatalán felül rendszeresen semmiféle más munkát nem kívánhat; ha azonban valamely munka a fenyegető kár miatt halaszthatatlan s annyira sürgős, hogy elmulasztása a gazdára súlyos anyagi kárral járna, a gazda a cselédttől kivételesen az ilyen munkát a munkaszüneti napon is, az azon vidéken szokásos napszám külön azonnali kifizetése mellett megkívánhatja, s a cseléd az ilyen munkát teljesíteni köteles. (18., 57. §)

Az első bekezdés szabályai nem vonatkoznak a személyszállításra szükséges fogatok kocsisaira, továbbá azokra a cselédekre, a kik háztartási munka teljesítésére is szegődtek (1. §), végül azokra, a kik olyan teendőkre szegődtek, a melynek félbeszakítása a gazdasági természete vagy az alkalmazás célja szerint lehetetlen (pl. csósz, fejtő, vadőr, pásztor stb.). Ezekre nézve a gazda ha a cselédre nézve kedvezőbb megállapodás nincs a szerződésben olyatén felváltásról köteles gondoskodni, hogy a cselédnek legalább minden hónapban egy teljes vagy minden két hétben egy fél napi munkaszünete legyen. (57. §)

31. § Az éves nős vagy családos cselédnek, ha az fegyvergyakorlatra bevonul, és behívójegyét az átvétel után nyolc nap alatt a gazdának bemutatva, távolléte idejére bérét levonni vagy a helyettesítés költségével őt terhelni nem szabad. (22., 57. §)

32. § A gazda a bérbe való betudás nélkül viselni tartozik az éves cseléd iskolaköteles gyermekei után az elemi iskolai beíratási és tandíjat. Ez a kötelezettség nem terheli a gazdát ott, a hol a cselédek gyermekei tandíjmentességben részesülnek. (22., 57. §)

Köteles a gazda módot és lehetőséget nyújtani arra, hogy a szolgálatában álló tankötelesek az 1868:XXXVIII. törvénycikknek teljesen megfelelően rendszeresen járhassanak iskolába. (22., 57. §)

33. § A gazda a cselédet, ha kötelessége ellen vét, mint háznépének tagját megdorgálhatja, nincs jogositva azonban a cselédet pénzbírsággal vagy fizetéslevonással fenyíteni. (57. §)

34. § A cselédnek adott előleg, kölcsön után kamatot szedni vagy váltót venni tilos. (57. §)

A cselédnek eladott, kölcsön adott, előlegezett vagy az ő kérelmére az ő járandósága terhére beszerzett terményeknek, élelmi, élvezeti, ruházati cikkeknek, eszközöknek s általában ingóságoknak árát a gazda nem számíthatja fel nagyobb értékben, mint a mennyibe az magának a gazdának került, illetőleg a mennyi értéke annak az átadáskor az átadás helyén volt. (57. §)

35. § A gazda a cseléd által okozott kára erejéig, ha a tartozást a cseléd ki nem elégítette vagy nem biztosította, a cseléd bérét és egyéb járandóságát, a lakás, tüzelő és az ételmezés kivételével visszatarthatja, köteles azonban, ha a cseléd a visszatartásba bele nem nyugszik, követelésének megállapítása végett az eljárást az illetékes hatóság előtt a visszatartás után nyolc nap alatt megindítani. (57. §)

Másféle követelésének fedezésére a gazdát a cseléddel szemben visszatartási jog nem illeti meg; ez azonban az 50. § szabályát s a gazdának azt a jogát, hogy az előleget, kölcsönt beszámíthatja, nem érinti. (57. §)

36. § A cselédnek a szolgálati szerződésből eredő követeléseit, továbbá ingóságait, az 1881. évi LX. tc. 63. §-ának eseteit, továbbá a jelen törvény alapján megítélt követelések és a jelen törvény alapján kiszabott pénzbüntetések behajtását kivéve, nem szabad végrehajtás alá vonni.

37. § A gazdaságnak zárgondnoki kezelése esetén a zárgondnok a fennálló szabályok értelmében gyakorolja a cseléddel szemben a gazda jogait, és teljesíti a gazda kötelelességeit.

A gazdasági ingatlanok a gazda ellen foganatosított végrehajtási árverése esetén az ingatlanon alkalmazott cselédnek a szolgálati szerződésből eredő, az árveréstől visszszámított egy évre eső követelését mint előnyös tételt a vételárból az 1881:LX. tc. 189. § első bekezdésében b) alatt felsorolt közköveteléseket megelőző elsőbbséggel kell kielégíteni. Ha a vételárból a cselédnek itt érintett követései mind ki nem telnek, aránylagos levonásnak van helye. Az 1881:LX. tc. 188. §-ának második bekezdését és 192. §-ának első bekezdését megfelelően kell alkalmazni.

Ha a gazda ellen csődöt rendelnek el, a cselédnek a szolgálati viszonyból eredő követeléseit a fennálló szabályok értelmében a tömegeből mint tömegtartozásokat, illetőleg bejelentés alá eső követeléseket kell kielégíteni. (1881. évi XVII. tc. 48. § 2. p., 60. § 1. p., 62. és 63. §-ok)

38. § Ha a felek a szerződés érvényességének ideje alatt a szerződés feltételeit egyetértőleg módosítani akarják, azt az eljárást kell követniük, melyet a fennálló jogszabályok az eredeti szerződés megkötésére nézve meghatároznak.

39. § A szerződést a törvényben felsorolt eseteken kívül egyoldalúan nem lehet fölbontani. (17., 48., 57. §)

IV. FEJEZET

A szerződés megszűnéséről

40. § A szolgálati szerződés a meghatározott szolgálati idő elteltével megszűnik; az éves szerződést azonban, ha két hónappal előbb az egyik fél sem nyilatkoztatja ki azt, hogy a szerződést megújítani nem akarja, ugyanazon feltételekkel még egy évre meghosszabbítottnak kell tekinteni.

41. § Ha a cseléd meghal, a szerződés nyomban megszűnik. De köteles a gazda az éves cseléd családját az elhalálozás napjától egy hónapig a lakásban meghagyni, s a családnak minden levonás nélkül annyit kiadni, a mennyi a cselédnek egy hónapra járt bér s egyéb járandóság címén. (22., 57. §) A lakást a gazda kölcsönös megegyezés esetén megfelelő lakáspénzzel megválthatja.

A gazda halálával a szerződés nem szűnik meg, hanem az a jogutódokat a folyó gazdasági év végéig kötelezi. (57. §)

A gazdasági ingatlanok végrehajtási árverése esetén az átvétel napjától kezdve a szolgálati szerződés tekintetében az eddigi gazda helyébe az árverési vevő lép. (57. §)

42. § Egy hónapi felmondással a gazda bármikor jogosan megszüntetheti a szerződést:

a) ha a cselédnek nyilvánvalóan nincs elég ereje vagy képessége arra a munkára, a melyre föl van fogadva;

b) ha a cseléd a gazda engedelmével nélkül a gazdaságból, figyelmeztetés után is, ismételve jogosulatlanul távozik;

c) ha a cseléd hanyagságból vagy könnyelműségből, figyelmeztetés után is, a gazdának ismételten kárt okoz;

d) ha maga a cseléd vagy háznépe perlekedő, veszekedő vagy botrányt keltő magaviselete által a ház vagy a gazdaság rendjét s a békés megférést, figyelmeztetés után is, zavarja, vagy ha a cseléd ivásnak adja magát;

e) ha az illető cselédet ezen törvénybe ütköző s a gazda sérelmére elkövetett kihágás miatt a szolgálati viszony ideje alatt egy éven belül két ízben jogerősen elítélték;

f) ha a cseléd a gondozásra bízott állatot, figyelmeztetés daczára, rosszul ápolja, vagy kínozza.

43. § Egy hónapi felmondással a cseléd bármikor jogosan megszüntetheti a szerződést:

a) ha a cselédnek szüleinél vagy 18 éven aluli kiskorú avagy betegség folytán keresetképtelen testvéreinél való otthonléte a család fenntartására elkerülhetetlenül szükségessé vált, vagy ha a kiskorú cseléd szülőivel együtt kivándorol;

b) ha a gazda a nyugvó-időre (23. §) s a munkaszüneti napokra (30. §) vonatkozó szabályokat hatósági figyelmeztetés után se tartja meg;

c) ha a gazdát ezen törvénybe ütköző s az illető cseléd sérelmére elkövetett kihágásért a szolgálati viszony ideje alatt egy éven belül két ízben jogerősen elítélték;

d) ha a cseléd szolgálatképtelenné válik, vagy ha a nőcseléd férjhez megy, vagy terhes állapotba jut.

44. § A gazda vagy a cseléd a szerződést a 42. vagy a 43. § alapján felmondással csak úgy bonthatja fel (57. §), ha e szándékáról azután, hogy a felbontás okául felhozott eset tudomására jutott, a másik felet, az ok közlésével, nyolc nap alatt értesíti. Ha az értesített fél a felbontást jogosnak nem tartja s e miatt panaszt akar tenni, panaszát a hatóságnál az értesítés vételétől számított nyolc nap alatt kell előterjesztenie. Az elsőfokú hatóság határozata ellen beadott fellebbezés a határozat végrehajtását nem akadályozza.

45. § Felmondás nélkül elbocsáthatja a gazda a cselédet:

a) ha a cseléd vagy családtagja a gazdának, családtagjának, intézkedésre vagy felügyeletre jogosított megbízottjának ide nem értve a jelen törvénybe ütköző kihágásokat testi épsége, élete vagy vagyona ellen büntetendő cselekményt követ el vagy kísérel meg;

b) ha a cseléd a gazdát, családtagját, intézkedésre vagy felügyeletre jogosított megbízottját tetteleg bántalmazza, fenyegeti, vagy ellenük izgat, lázít, vagy ha alkalmaztatásának természeténél merőben ellenkező, szándékosan sértő magatartást tanúsít;

c) ha a cseléd vagy családtagja a gazdának, családtagjának, intézkedésre vagy felügyeletre jogosított megbízottjának vagy cseléd társának tulajdonában szándékosan vagy vétkes gondatlanságból jelentékeny kárt okozott;

d) ha a cselédet büntett vagy nyereségvágyból eredő vétség miatt elítélik, vagy 8 napnál hosszabb időre terjedő szabadságvesztésre elítélték;

e) ha a cseléd kötelességének teljesítését megtagadja, vagy cseléd társait arra ösztönzi, hogy szolgálati szerződésük lejárta előtt kötelességeik teljesítését egyszerre vagy egyenkint tagadják meg;

f) ha a cseléd maga vagy családtagja a gazdának családtagjait rosszra csábítja;

g) ha a cseléd a gazda nevére, gazdája tudta nélkül pénzt vagy árut kölcsönöz;

h) ha a cseléd vagy családtagja figyelmeztetés daczára égő gyertyával, lámpással, tűzzel vigyázatlanul bánik;

i) ha a cseléd ezen törvénybe ütköző s a gazda sérelmére elkövetett kihágásért a szolgálati viszony tartama alatt, egy éven belül három ízben jogerősen elítéltetett;

j) ha a cseléd a gazda félrevezetésével hamis elbocsátó bizonyítvánnyal vagy hamis cselédkönyvvel állt szolgálatba.

46. § Felmondás nélkül elhagyhatja a cseléd a szolgálatot, ha a gazda, családtagja, intézkedésre vagy felügyeletre jogosított megbízottja:

a) a cselédnek vagy cseléd tagjának testi épsége, élete vagy vagyona ellen ide nem értve a jelen törvénybe ütköző kihágásokat büntetendő cselekményt követ el, vagy kísérel meg;

- b) a házi fegyelem alatt nem álló cselédet tetteleg bántalmazza, vagy bánásmódjával a cselédnek vagy a cseléd családtagjának életét, egészségét s testi biztonságát veszélyezteti;
- c) a cselédnek vagy családtagjának tulajdonában szándékosan vagy vétkes gondatlanságból jelentékeny kárt okozott;
- d) a cselédnek vagy családtagjának erkölcsét veszélyezteti;
- e) a cselédet vagy családtagját tiltott cselekményre hívja fel;
- f) a cselédet vagy családtagját olyan szolgáltatás teljesítésére kényszeríti, melynek kikötése ezen törvény értelmében tilos; (8., 9., 10. §)
- g) a cseléd bérét vagy egyéb járandóságát visszatartja a nélkül, hogy kárkövetelésének megállapítása végett az eljárást a 35. § értelmében megindítaná;
- h) ezen törvénybe ütköző s az illető cseléd sérelmére elkövetett kihágásért a szolgálati viszony tartama alatt egy éven belül három ízben jogerősen elítéltetett;
- i) a cselédet hatósági intézkedés után is éhezésnek teszi ki az által, hogy rossz ételt vagy kelleténél kevesebbet juttat neki.

47. § A gazda vagy a cseléd a szerződést a 45. vagy 46. § alapján felmondás nélkül csak úgy bonthatja fel (57. §), ha a másik felet azután, hogy a felbontás okául felhozott eset tudomására jutott, nyolc nap alatt az ok közlése mellett értesíti. Ha az értesített fél a felbontást jogtalanul tartja s e miatt panaszt akar emelni, panaszát az értesítés közlésétől nyolc nap alatt kell a hatóságnál előterjesztenie. A hatóságnál az eljárás megindítását ezen idő alatt a felbontó fél is kérheti.

Az elsőfokú hatóság határozata ellen beadott fellebbezés a határozat végrehajtását nem akadályozza.

48. § Ha a gazda a cselédet a szolgálatból jogtalanul elbocsátja, vagy ha cselédje a szolgálatból jogtalanul kilép, megfelelően a 17. §-t kell alkalmazni.

Ha az egyik szerződő fél a szerződés teljesítését jogtalanul megszünteti, a másik szerződő fél nem köteles, hogy a szerződés további teljesítését utóbb elfogadja.

49. § Ha a gazda bontotta föl jogosan a szerződést felmondással vagy felmondás nélkül: a cselédétől a szerződés megszűnéséből kifolyólag kártérítést nem kívánhat; a 45. § e) és j) pontja alapján történt felbontás esetében azonban kártérítést követelhet.

Ha a cseléd felmondással vagy felmondás nélkül jogosan felbontotta szerződését: csak a valótlan megszolgált bérre s járandóságokra van joga, a 46. § g) és i) pontja esetében azonban a hátralevő szolgálati időre járó bér és egyéb járandóság kiszolgáltatására is köteles a gazda.

Ha a cseléd mint hadseregbeli vagy honvéd újonc vagy mint tartalékos, illetőleg póttartalékos tényleges szolgálatra, vagy mint védköteles akár részleges, akár általános mozgósítás alkalmával bevonul, a szolgálati szerződés azonnal megszűnik, s ezért egyik fél sem igényelhet kárpótlást.

50. § Bármely okból szűnt meg a szolgálati viszony, a cseléd köteles a szolgálatból való kilépés előtt a reá bízott tárgyakról pontosan beszámolni, csak azután követelheti törvényesen a kijáró bérét. (57. §)

51. § A szolgálati szerződés megszűntekor a gazda köteles a cseléd szolgálati cselédkönyvének rovatait lelkiismeretesen, a valóságnak megfelelő módon kitölteni s a cselédkönyvet a cselédnek átadni. Ha a bejegyzés nem mond igazat, a hatóság kiigazítja a cseléd panaszára megindított eljárás eredményéhez képest. (57. §)

52. § A cselédkönyvbe a cseléd minősítésére vonatkozó adatok bejegyzése tilos (57. §); a gazda azonban a cseléd kívánatára külön minősítő bizonyítványt adhat.

53. § Ha az éves cseléd szolgálati idejéből már csak két hónap van hátra (40. §), valamint a jogos felmondás eseteiben is (42., 43. §), a cseléd kívánatára a gazda köteles neki elbocsátó bizonyítványt adni. Ebben föl kell tüntetni, hogy a cselédnek van cselédkönyve, és hogy mikor szűnik meg a szolgálati

szereződése. (57. §)

Ha a gazda a bizonyítványt ki nem adja, az elsőfokú hatóság megfelelő határozata pótolja az elbocsátó bizonyítványt.

54. § Az elbocsátó bizonyítvány kiadása után a szolgálatból való kilépésig a gazda köteles a cselédnek a munkaszüneti napokra és az éves cselédnek ezeken felül a gazda által megjelölt két munkanapra szabadságot adni, hogy helyet kereshessen. Ha munkaszüneti napon a gazda a cselédnek a szabadságot nem adja meg, a munkaszüneti nap helyett munkanapon köteles azt megadni. (22., 57. §)

55. § Ha a 46. § alapján szűnt meg a szerződés, s a cseléd más gazdához nem szegődött be, az elköltözéshez szükséges igaerőt ha nincs nagyobb távolság a szerződésben megállapítva a legközelebbi községig vagy kívánatra azzal egyenlő távolságig az a gazda adja, a kinek szolgálatából a cseléd eltávozik. (22., 57. §)

V. FEJEZET

Büntető határozatok

56. § A mennyiben ez a törvény ellenkező intézkedéseket nem tartalmaz, a jelen törvényben megállapított kihágási ügyekben is az 1879:XL. tc. általános határozatait kell alkalmazni.

57. § I. Kihágást követ el, s 50 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő a mennyiben cselekménye a jelen törvény vagy a már fennálló törvények szerint súlyosabb beszámítás alá nem esik - az a gazda (megbízott) s az a cseléd, a ki ezen törvénynek rendelkezése vagy tilalma ellen vét.

II. Kihágást követ el, és az 1898:II. tc. 65. §-ának alkalmazásával 60 napig terjedhető elzárással és 400 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az, a ki az elszegődött vagy elszegődni hajlandó cselédet azért, mert elszegődött vagy elszegődni akar, szóval vagy tettel bántalmazza, fenyegeti, vagy az elszegődött cselédeket arra ösztönzi, csábítja, hogy elvállalt kötelességeik teljesítésének megtagadásával a gazdát engedmények megadására kényszerítsék. Az a cseléd pedig, a ki összebeszélés folytán ilyen okból szerződésének teljesítését megtagadja, kihágását követ el, s 10 napig terjedhető elzárással és 100 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. A gazdának azon joga, hogy az ilyen kihágás miatt elítélt cseléddel szemben a szolgálati viszonyt a 45. § e) pontja alapján előzetes felmondás nélkül felbonthassa, és kárkövetelését a 49. § alapján érvényesíthesse, érintetlenül marad.

58. § Kihágást követ el, s 100 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő:

a) az a cseléd, a ki egy időre több gazdához szegődik el; valamint az a gazda, a ki máshoz szegődött cselédet, e körülményt tudva, ugyanazon időre felfogad, vagy ígérete által elcsábítani törekszik;

b) az, a ki szolgálati cselédkönyvet, elbocsátó bizonyítványt zálogba vesz, vagy arra hitelez;

c) az, a ki a gyermekcseléddel kegyetlenkedik, illetve a gyermekcselédet olyan munka teljesítésére kényszeríti, mely testi erejét felülmúlva, egészségét és testi fejlődését veszélyezteti.

Ha a cseléd ugyanazon időre több gazdához szerződik, annál köteles a szerződést teljesíteni ha ez elfogadja (14. §) a kivel szabályszerűen először szerződött; a többi gazdának, ha az előbbi szerződésről nem tudtak, kártérítéssel tartozik.

59. § Ha a gazdának a szolgálai viszonyból származó kötelességeit vagy egyébként a jelen törvény rendelkezéseit, tilalmait a gazda intézkedése vagy felügyeletre jogosított megbízottja szegi meg, a büntetést a megbízott ellen kell alkalmazni; a magánjogi következmények ilyen esetben is a gazdát terhelik, de visszkereseti joga a megbízott ellen érintetlenül fennáll.

60. § Az esetben, ha a gazda kész az elítélt s a szerződés teljesítésére már hajlandó cselédet elfogadni, a gazda és a cseléd együttes kérelmére, a hatóság által a körülmények mérlegelésével a kihágási eljárás megszüntethető, illetőleg a megállapított büntetés végrehajtása mellőzhető.

61. § A jelen törvény 3., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 13., 24., 29., 30., 33., 34., 35., 41., 51., 52., 53. §-ába ütköző, továbbá az 57. § II. pontjában és az 58. §-ban említett kihágásokat kivéve, az eljárást csak a sértett félnek nyolc nap alatt előterjesztett indítványára lehet folyamatba tenni.

VI. FEJEZET

A hatóságokról és az eljárásról

62. § A hatósági eljárás, mely a jelen törvényben, továbbá az 1898:II. tc., 1899:XLI. tc., 1899:XLII. tc., 1900:XXVIII. tc., 1900:XXIX. tc. által szabályozott ügyekben szükségessé válik ide értve a kihágási ügyekben való büntető bíraskodást s az egyéenként 100 koronát meg nem haladó kárkövetelések elbírálását is a következő hatóságok hatáskörébe tartozik:

Első fokban:

1. Kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, illetőleg a szolgabíró.
2. Rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal felruházott városokban a rendőrkapitány, illetőleg helyettese, ennek akadályoztatása esetén a tanács által e részben megbízott tisztviselő.
3. A székesfővárosban a kerületi előljáró.

Másodfokban:

1. Kis- és nagyközségekben és rendezett tanácsú városokban az alispán.
2. Törvényhatósági joggal felruházott városokban a tanács.
3. A székesfővárosban a tanács.

Harmadfokban: a földművelésügyi miniszter.

63. § Az egyéenként 100 koronát meghaladó kártérítés iránti ügyek elbírálása a királyi bíróságok hatáskörébe tartozik, s ezek a törvénykezési rendtartás szabályai szerint járnak el.

64. § Az ezen törvény szerint a közigazgatási hatóság elé tartozó ügyeket minden fokozaton mindenkor soron kívül kell tárgyalni és elintézni.

Az eljárási szabályokat a földművelésügyi miniszter a belügyi s az igazságügyi miniszterrel egyetértve, rendeletben állapítja meg.

A képviseltetés következtében felmerült költség az ellenfél terhére nem ítéltető meg, és azt a képviselő sem a jelen törvény alapján eljáró hatóságok útján, sem bírói úton megbízója irányában sem érvényesítheti.

65. § Felhatalmaztatik a földművelésügyi miniszter, hogy a belügyminiszterrel egyetértőleg a közigazgatási bizottság megokolt felterjesztésére oly községekben, melyekben szüksége mutatkozik és a képesség is megvan, az elsőfokú közigazgatási hatóságokat a jelen törvény alapján megillető hatáskörnek egyes, tüzetesen megállapítandó részeit a községi előljáróságokra átruházhassa. A kihágási ügyekben való büntető bíraskodásra a községi előljáróságnak felhatalmazást az 1901:XX. tc. 14. §-a értelmében a törvényhatóság adhat. Az erre vonatkozó határozat jóváhagyása felett a belügyminiszter a földművelésügyi miniszterrel egyetértően határoz.

66. § A törvényhatóságok felhatalmaztatnak, hogy a gazda és a cseléd közötti jogviszonyoknak a jelen törvényben nem érintett s a helyi viszonyoknál fogva fontos része a gazdasági egylet s mezőgazdasági bizottság véleményének meghallgatásával szabályrendeletet alkossanak. Mind ezen szabályrendeletet, mind a jelen törvény alapján alkotott más szabályrendeletet a belügyminiszterrel és az

igazságügyminiszterrel egyetértőleg a földművelésügyi miniszter hagyja jóvá.

VII. FEJEZET

Záró határozatok

67. § Azok a szolgálati szerződések, a melyek ezen törvény életbelépése előtt az 1876:XIII. törvénycikknek megfelelően létesültek és a jelen törvény életbeléptekor még fennállottak, továbbra is érvényesek maradnak, de egyebekben ezeket a szerződéseket is a jelen törvény szerint kell megítélni.

68. § Felhatalmaztatik a földművelésügyi miniszter, hogy jelen törvény életbeléptének napját s a szükséges átmeneti intézkedéseket rendelettel állapítsa meg.

69. § A jelen törvény életbelépte napján a gazda és gazdasági (külső) cselédek között a törvény életbelépte napján és az ezután létesült jogviszonyra nézve az 1876:XIII. tc., valamint az 1896:XXVI. tc. 79. §-a hatályát veszti, s általában hatályukat veszti a törvényeknek s más törvényes jogszabályoknak a jelen törvénnyel ellenkező rendelkezései is.

70. § Ezen törvény végrehajtásával a földművelésügyi, a belügyi, a pénzügyi és az igazságügyi miniszter bíztatik meg.

Széchenyi István: Hitel IV. rész

A magyar nem bírja magát oly jól, mint körülményi engednék

Ki minden nélkül el tud lenni, és semmi szükségei nincsenek, irigylésre méltó, tagadni nem lehet; s kivált, ha egy olyan szabadulhat meg az élet számos kötetlőtől, ki annak minden javait ismeri is, s nem olyan, kinek minden nélkül ellenni kell, és szegénysége s nyomorúsága sohasem éreztete vele valami jobbat. Azonban se Zénón, se Rancé iskolái nem illenek a mai józanabb időkorhoz helyesebben, mint Epikurosé vagy Voltaire-é, mert az emberiség díszére jóformán el van már döntve, hogy a lehető legnagyobb szerencsét sem a magától mindent megtagadó, sem az örömeiben undorodásig úszó nem találja fel, hanem az, ki lehető legtöbb keserű érzések eltávoztatása mellett, mérsékelve még édes gerjedelmekkel is örvend. S így ne gondoljuk, hogy az, ki nem szegény, már jól is bírja magát, mert aki jóllakott, kinek ruhája s hajléka van, bár sokan boldognak tartják, és szegénynek általjában nem is mondhatni, még messze van azon megelégedés pontjától, melyet elérni minden ember törekedik. Ki állati része jólétében gondolja feltalálni belső csendét, nem ismeri nemesb lelkek szép örömit, s boldogsága nem lehet sokkal nagyobb, mint az állaté, mely nem tudja, „honnan, mi, hová”, s azért éppen úgy méltó az irgalomra, kinek módja nincs lelki tehetségei kifejtéséhez, mint kinek kenyerere nincs; szánozkodásra éppen úgy, ki lelki eledelt nem bírhat el, mint kinek gyomra testi táplálást nem emészthet; s ha valamelyiknek hátramaradni vagy veszni kellene, veszne inkább az agyag. De nem szükség, sőt öncsorbulásunk lenne, míg emberi létel sorsunk, ha csak egyik részünk kényei vagy a másiknak reményei volnának kielégítve. Se magasb lelkek, se állatok nem vagyunk, hanem emberek; éljünk azért mint emberek, csakhogy halhatatlan részünk soha ne váljon rabbá.

Azon okoskodás: boldog, ki nem ismeri a jót, mert így nem is óhajthatja, már elavult – s éppen oly józan, mint a kő szerencsés, mert semmije se fáj. Nem negativa, hanem positiva szerencsére van alkotva

az ember. Csakhogy: kész sültet ne várjon házához, de a földdel vívjon meg, hogy azt megszerezhesse magának; úgy minden bizonyal nincs a magyar szegénységűrésre teremtve, hanem hogy mindegyik azt mondassa magáról: jól bírom magam. Ennek értelme pedig ugyan tág, s ezt sem érhetjük el emberhez illendően az országúton vagy kandallónál ülve, mert számtalan szükségünk van, melyeket kielégítnünk kell, minekelőtte magunkról azt mondhatnók: jól bírjuk magunkat. S mely igen nevedeknek azok napról napra, amint a mesterségek s tudományok inkább s inkább fejledeznek, s mi állatiságunkból mind jobban-jobban kilábolunk! Azonban azt, amit az Örökkévaló csak resttől tagadott meg, a fáradozónak pedig azért nehezíté, hogy munkája gyümölcse annál édesb legyen, kirekesztőleg csak bölcs elintézés s állhatatos munkásság által tehetjük sajátunkká. Szép termékeny mező, csinos ház, falusi élet kellemei, vadászat, paripa s több efféle mit érnek egy kis külföldi tudósítás, az emberiség egyben-másban előmenetelének rajza, jó könyvek használása nélkül, s ki ura ugyan már az elsőbkeknek, de utóbbiakkal nem él, jól bírja-e magát? Vagy azon férj, kinek felesége szép és hú, gyermekei vidorok s erősek – de ki a közjóra nézve süket és vak, s hazája előmenetele lelkét éppen úgy nem deríti, mint annak hátramaradásán nem pirul? Egyik s másik is, mennyi számtalan kellemes érzésben nem részes! Vagy tán az bírja jól magát, ki városban s külföldön keresi az élet minden kellemet, s kinek hazafiai és számos jobbágyi csak unalmas vagy ijesztő álmok képében jelennek meg; vagy az, ki mindég otthon nem is sejdíti, mely megillető- s szívrehatóképpen tudta a gyenge ember a természet némely titkait már felfedezni, az örök setétséget némelyekben szürkületre bírni, s mennyire közelíthetett elmeereje s lelke tisztasága által a legfőbb tökéletességhez!

Léleknek a testtel szoros egybehangzása tökéletes élet s megelegetés; azok teljes elválása halál. – S csak az bírja igazán lelkét s testét jól, ki egyik- s másikkal minden lehető eledelével bővelkedik.

Sok függ a körülményektől, melyeket kinek-kinek helyzetében ismerni kell, nehogy eledelkeresésben minduntalan víz ellen evezzen, s vitorláit szél nélkül vergelődjenek, s ő végre éhen haljon.

Az angol nem *bírhatja magát jól* éppen azon módon, mint a muszka, magyar nem oly módon, mint az olasz, a kínai nem azon, mint a török. Mindegyiknek helyzetében különb ízű, különb mennyiségű az eledel, úgyhogy hirtelen változtatás veszélybe hozhatná az egész organizmust, midőn lassú elszokás az alábbvaló eleségtől s halk elfogadása a nemesebbnek csak hasznos és egészséges lehet.

Szinte mindenki jobban bírhatja magát szorgalma után, akárhol jött a világra. S hát még hazánk földén! A földbirtokos józan elintézés által sokszorozhatja jövedelmét. S ez csak magunktól függ. Már az angol földbirtokos ezt nem teheti, mert mezeje igen nagy javítást nem szenved, földje vénebb lévén a mienknél. A tőkepénzes józan elintézés után 12 esztendő alatt tőkéjét kettőztetheti, s ez is csak magunktól függ. – Már a török tőkepénzes ezt nem teheti, mert veszedelemben forog, ha kamatoltatni akarja s gondosan el nem zárja. Mi igen sokat tudnánk természeteni, de kereskedési fekvésünk nem felettébb kedvező. – Gallia fekvése ellenben kivitelre dicsőséges; de ott megint bánáti, bácskai mező nincs.

Így van minden hazában felesleg és hiány, s csak az, ki azokat tökéletesen *ismeri*, szerethet lassan-lassan magának s hazafiaiak több birtokot. S nem az cselekszik bölcsen, ki hazaszeretét abban helyezetteti, hogy minden idejét annak dicséretére pazarolja, hanem inkább az, ki hátramaradásit fejtegeti s boldogításában elősegélleni fáradozik. Ami igazán jó s kitűnő, nem kell annak dicséret; fénylik a gyémánt magában is. S nemritkán egy becsületes ember, ha Leonidashoz, Montaigne-hez, Pitthez sat. hasonlítjuk, nevetségessé válik; s az, ki hevében neki használni akart, inkább ártott, s ama két francia közmondásra emlékeztet: Ki nagyon sokat mond, semmit sem mond; Nincs nagyobb szerencsétlenség, mint ha az embernek ostoba barátja van.

Kell tehát ismerni hazánk javait, hiányit s helyzetünk minden oldalit, mert csak így bírhatjuk valódilag jól magunkat. Hogy az országban, ami hátra van, előre menjen s ne talán félre, ahhoz legény kell a gátra s ember, a szó legvelősb értelmében! Kell nemzetiség, mert csak úgy bírhatja magát ki-ki jól, ha az marad, mivé Isten alkotá: török török, angol angol, magyar magyar sat. Az igaz török nem gyengül el Várna düledékin, hanem halni kész, vagy csak urának s nemzetének élni; nemzetiség vívja ki a trafalgari s abukiri veszélyeket; ekképp gyűlöli az igaz magyar a homályt és cimborát (itt bűntárs – a szerk.), s a legjobb hazafi törvényes királyának leghívebb jobbágya is.

S ugyan hány áll köztünk őszintén a lelki függetlenség középpontján, valjon! S ki nem hajlik kissé egy vagy más részre? Mintha király és hazaszeretet olyan volna, mint ecet és olaj, mely soha egygé nem

vegyül. S mennyire nem idegenít el ezen balvélemény sok becsületes hazafit egymástól, kik a legfontosabbakban egyenlőn éreznek, gondolnak, s kiket szorosabb barátság kötne össze, ha egymást jól ismernék! S mily ellenkező gát ezen szomorú heterogeneitás hazánkban! Mely többek közt annak is oka, hogy hitel nincs, és ez, hogy igazi serény földművelés, kereskedés nincs, s ez, hogy magát a magyar oly jól nem bírja, mint körülményi engednék. Ezen heterogeneitás annak is oka, hogy a törzsökös magyar, ki egy lépésnyire sem akar a világban haladni, midőn még a Föld is forog, úgy áll az igenis külföldies magyar ellenében, mint Róma és Alba a Horatiusok és Curiatiusok megküzdésekkor – mint ellenségek s nem mint földiek s barátok –, holott legjózanabb volna egyiknek s másiknak is egy kissé engedni s egymáshoz közelíteni.

Mi nem állhatna fel polgári erény és egyesületek által hazánk díszére s urunk dicsőségére anyaföldünkön!

Most sok a hitel híja s mindenekelőtt állapotunk nem ismerése miatt (ti. hogy hitelünk nincs) magát oly szomorú állapotba helyeztette, hogy nemcsak illő fenntartására nem marad neki elegendő, de még legszentebb kötelességinek se tehet eleget, s a neki őszintén kölcsönözött pénznek se tőkét, se kamatját nem fizetheti, mely talán egy becsületes háznépnek mindene! A nemzetiség soha szembeűnően s szívrehatóan nem szólott hozzá, hogy ily hátramaradásból hazafiaival kilábolni törekedjen – s így most apátiája s elkorcsosodása miatt oly helyen áll, melyről azt látja tisztán, ha felébred pillantatig émelgő szédelgésiből, hogy számos ártatlanra nézve ő egy rablónál nem jobb vagy egy gyújtogatónál nem különb! Mert arra nézve, ki, teszem, ezer forintjának se tőkét, se kamatját nem kapja, a következés éppen olyan, mint ha azt valaki tőle ellopta volna, azon különbséggel mindazáltal, hogy az egyik rablót, ki előtt ládánkat zárva tarthatjuk, a törvények üldözik, a másikat pedig, kinek bizodalommal nyitva áll kincstárunk, majdnem pártolják.

S mily keserűen élték ily idő- s vagyonzaroló napjaikat, mennyire törekedtek, hogy idejeket, mint mondani szokás, megöljék – az időt, melyet egy Isten se idézhet többé vissza! Tudjuk meg csak: szeretik-e hazájokat? De csak jószágikat se ismerik! – Barátjaik-e hazafiaiknak? De még anyanyelveket se tudják! – Valamely speculativa szép- (filozófiai – a szerk.) vagy empyrica- (természet a szerk.) tudományokban foglalatostkodók s jártasok-e? – Éppen nem! – Jó gazdák tehát, újat próbálók? Ó nem, sőt sequestrumról (itt rosszról – a szerk.) szólnak. Örömben, vígságban töltik tán napjaikat, s távul kerüli őket a gond? Korántsem, sőt unalom nyavalájában sínlődnek. – S hát ugyan mik, tán rossz emberek, kik úgy élnek, mintha Isten se volna, s az élet után mindennek vége? Éppen nem, inkább szelídség s jámborság példái. – Ah, tehát semmik, növényországba való becstelen plánták, s még annyi hasznot se hajtának, mint egy fa, mert az legalább árnyékot ad s tűzre jó – s annál veszedelmesbek, mennél méltóbbak mentségre, s mennél megbocsáthatóbbaknak látszatnak gyengeségeik. Úgynevezett jó emberek, senki sem irtózik tőlök, mint azokat se kerüli senki, kiket sárga színek még nem árul el, de belsőképpen már keblekben a mirigy. Volna bár inkább vétkek oly rút, hogy a még el nem romlott ifjú tőlök undorodna! Mert könnyebben kikerülné a már külsőjével is émelgést indító hibát, mint azt, mely bizonyos eltüntető gyöngeség lepleivel fedezgeti szégyenit.

Némely érzi hátramaradását vagy tévelgő úton járását, s legalább pénzbeli összeköttetésiben akarja tisztán tartani lelkét, s özvegy s árva hitelezői sorsán megilletődik. De nem tud magán erőt venni, s pompás s fényes életmódjáról lemondani; mert nem ismeri az emberékesítő büszkeség s alacsony hiúság közt a különbséget. Büszkének véli magát, hogy úgynevezett rangja szerint élni meg nem szűn, s őtet a sors csapási nem verhetik le; midőn azonban valódiképpen más pénzét költi, és semmi egyéb, mint csak hiú. – A nemes büszkeség inkább rongyban jár, és száraz kenyeret rág, mintsem azzal élne, ami nem övé.

Sok hív emberit kénytelen kenyér nélkül elbocsátni; más, ki legfüggetlenebb lehetne, magát oly helyzetbe zavarja, hogy sok hiábavalót, ki szolgálja lehetne, s kit belsőképpen megvet, süvegelni s előtte hajladozni kénytetik. De minek terjesszem ezek előszámlálását végtelenre? Szánakozásra méltók, kik magokat érdekelve érzik, s kivált azok, kik szebb tulajdonokkal, keserves érzéssel néznek életekre vissza, s kiknek szerencsétlenségeket nem annyira magoknak, mint hiányos nevelésnek s hitel híjának tulajdoníthatni.

Ilyen legények a gáton, természet szerint, józan változást nem tehetnek, vagy az áradó balvéleményeket nem tarthatják fel. Minden csak felsőbbségnek enged, legyen az erkölcsi, legyen fizikai.

Ha valaki egy szinte oly világos igazságot, mint kétszer kettő négy, rekedt vagy gyenge szóval hirdet, tán senki se hiszi, mert tán senki se fogja hallani; de azon igaz szó, mely szabad mellből derekasan hangzik, előbb-utóbb elfogadásra talál.

Ha kívánjuk hölgyeink megmagyarosodását, tegyük azt, ami magyar, elfogadhatóvá, tetszetővé is. Eszközöljük azt felsőbbségünk által. Ne várjuk el, hogy szépeink lenni szeressenek oly hazánkfia társaságában, ki tán zsiros csizmában látogatja meg őket, pipaszaggal tölti el a házat, s beszédje közben a tiszta padlatra jókat pök, s vagy alacsony hízelkedéssel felhőhöz dicseri, ha *jó reggelt* tudnak magyarul mondani; vagy mindenről oktatólag beszél, ámbár a negyedik vármegyében se volt; vagy egy originált akar mutatni, kinek esze szinte könyökében, s ki mindent összevissza habar, vagy némán és szolgaként az ajtónál áll sat. Mert természetes, hogy társasága egy oly külföldinek sokkal kellemetesebb, ki messze járt, sokat látott, a legnagyobb következtetések kútfején, s a legnevezetesebb történetek tanúja volt, s mulatságos előadása s életrevaló módja által órákat pillanatokká varázsol. Ne legyünk irántok igazságtalanok, s csak kérdezzük magunkat: helyzetekben nem szeretnők-e mi is inkább az utazott, kicsinosodott idegen társaságát, mint egy durva előítéletekkel megtöltött földinkét!

Nem kívánunk-e inkább olyan emberek körében lenni, kiktől élni tanulhatunk, mintsem olyanokban, kik nevetséges tanácsok s faragatlan dicseretek által belsónket nem kevésbé sértik, mint részrehajló vagy tán alaptalan okoskodásokkal untatnak? Ne fáradjunk annak megmutatásában, mert úgyszólván hiába lenne, hogy magyar leánynak illőbb volna magyarral mulatni sat., ha a külföldi magaviselete bátrabb, ügyesebb, kellemesebb s tetszetősben tud körülte forogni. Egymáshoz vonzódásra, barátságra, szerelemre, megtetszésre s arra, ami múlat, semmi egyéb nem kényszeríthet, hanem csak felsőbbség és báj! Egyedül tiszteletre lehet valakit kényszeríteni, egyébire semmire, amit ha ugyan megérdemlünk, még halálos ellenségünk se tagadhat meg tőlünk.

Ne törekedjünk hiába a víznek hegy ellen vitelére, s ne reméljük, hogy a teher felfelé essék; de eszközöljük inkább azt, hogy nemcsak tiszteletre, de még barátságra, sőt szeretetre méltók is legyünk, hogy tapasztalásink, szebb szokásink s öntartásunk társaságunkat kívánatossá, mulatságossá s bájolóvá tegye. Ne vádoljuk asszonyinkat, mert bennünk a hiba! Alljon csak nemzetiségünk s magyarságunk oly szép fényben, hogy a szemérmes szűz bátran, habár pirulva is, egész világ előtt ismerhesse meg, hogy minket szeret, s boldog lenne életét miénkkel megosztani; ne féljünk, mind megmagyarosodik a jóra való s kinek férje férfi.

Éppen úgy ne kívánjuk hátráltatni, hogy könyveket, eróműveket, gazdasági műszereket, egy s más házi bútort, lovakat sat. inkább külföldről szerezzünk, mint idehaza vásároljunk, de készítsünk helyesebbeket, tenyésztesünk jobbakat. – Ne mondjuk mindjárt hazafitlanságnak, ha egy külföldi könyv külsője jobban tetszik, mint egy magyaré; sőt nézzük azt inkább jobb ízlés előmenetelének, s készítsünk még helyesebbeket, ha lehet. Ha pedig belseje jobban múlat, írjunk eszesebbet, s tegyünk a sajtó szabadságáról józan javallatot. Ne akarjuk, hogy egész világ minket vegyen mintául – modellául –, a vén ti. az ifjat, s az erősebb engedjen a gyengébbnek, tanultabb a tanulatlanoknak; alkalmaztassuk inkább magunkat a többiekhez, kivált a műveltebb nemzetekhez; mint közönségesen a fiú követi apja nyomdokát s az ügyetlenebb az ügyesebbet, s nem viszont.

Olasz énekes jobban fog énekelni, mint földink, akármily magasságra gondoljuk is azt idétlen dicseretünk által emelni. Az angol telivér kifutja lovunkat, akármily rossz szemmel néznők is, Didot párizsi betűinél szebbet nyomtatóink nem állítanak elő, akármily mondjanak is. Az éjszak-amerikai hajós bizonyosan kitesz pesti s budai csónakászinkon. Como s Bellagio vidéke sokkal kiesebb, mint Somlyó vagy Badacsony tájéka. A földművelés Angliában s Belgiumban a mienket határtalanul felülhaladja. Madeira, Cherry borok tíz esztendeig is elvannak jól a hajó fenekén, a hegyaljai pedig sokszor még pincében is elromlik – akármily rossz néven vegyék ezen állítást sokan. Telelni minden kétség kívül kellemetesebb Nápolyban vagy Párizsban, mint Szabadkán vagy Esztergomban, és számtalan több effélék. Szóval azt mondani: *extra Hungariam non est vita* (Magyarországon kívül nincsen élet – a szerk.), hiábavaló s kacagást vagy szánakozást okozó beszéd.

Hanem azért, mert honunknál van boldogabb éghajlatú vidék is, hol úgyszólván se nyár, se tél nincs – azért, hogy több idegen nemzet annyival előbbre van lelki műveltségében, mint mi, és sokan köztünk még azt se tudják, mi az igazi szabadság vagy azért, mert másutt a társasági kellem, tudományok bája s a bajnoki becsület jobb fényben állanak már, mint nálunk sat. – azért az el nem fajult magyar mégse fogja anyaföldét kevésbé imádni vagy azt éppen elhagyni; mert van valami ki nem mondható, mi a nemesb embert ellenállhatlan erővel csatolja hazájához, legyen az bár kopár mező, bár berkes lapány vagy hősivatag.

Ha azonban nem a haza hátramaradási s szennyei teszik azon bájot, mely minket hozzája vonz – hanem a legszentebb kötelesség érzése, azt mindenben elősegíteni s felemelni –, akkor meg kell ismerni magunkban s körülményinkben a jót, de a rosszat is.

A nemzetek valódi ereje vadságon, fanatizmuson vagy tökéletes kiműveltségen épül. Közép ebben veszedelem nélkül nem lehet, mint nem is lehet káros a félszeg felvilágosodásnál s tudománynál. Mi már ősi vadságunk nagy részét, mely Osman dühének valaha határt vont, letettük. Elhagyott bennünk a hitbeli viszálykodás s hasonlóság ördöge, hála az egeknek – de most, midőn ősi bálványunk megsemmisült szinte két nemzetiség közt, s így igen gyengék vagyunk, s mindaddig azok is maradunk, míg a felvilágosodás félútjából ki nem lábolunk, s azon pontra nem emelkedünk, melyről minden vadságot s fanatizmust meggyőzhetünk; mint az ordító oroszánt bátran várja be a jól fegyverzett ember s meggyőzi. Ne kételkedjünk: a lelkierő s ész végre bizonyosan minden testi erőlködésen diadalmaskodik.

Ki józanabb nemzetiség kifejlésére vágy, s legerősb fegyverekkel akar felruházkodni, az, mennyire tehetségében áll, az egész föld színét bejárja. Ha a sors magas helyeztetésben hozta e világra, leereszkedik néha önkényesen, s felkeresi a szegénységet, a nyomorúságot, mert azok legjobb s leghivebb tanítók; gyalog utazik s magányosan s kevés pénzzel; s olyasokra akad, amiket alig gyanított volna előbb, s majd nemsokára egészen felvilágosodik előtte belső érdeme könnyű léte, életfilozófiája csekélysége, s hogy sok szívességet, szeretetet s barátságot nem egyébnek köszönhet, hanem tán csak véletlen születésének, pénzének s összeköttetésinek; s hogy egy harmadik, ha megkülönbözteti is címmel vagy dicsérettel őtet, valósággal magasabbra mégse emelheti, s egyedül maga által lehet csak jelessé akármiben. Észre fogja venni, mily szomorú önerejével a sarat emberül ki nem állhatni s az élehetlenség lenyomó érzésében vagy hercegi palást, vagy grófi korona alá bújni, vagy pénzes láda mögé rejtezni kéntelenített. Tapasztalni fogja, mily szép s nemes érzés lakja sokszor a szántóvető hajlékát, s hogy nagyobb szerencsére méltó. Meg fog végre abban győződni, hogy semmi sem melegíti belsejét kellemesebbül, mint azon érzés, hogy ő, ami, maga által az, s hogy senki és semmi nem teheti őtet nyomorulttá, mert ő minden életjavakkal oly bölcsen s édes örömet élni is fog tudni, mint azok nélkül meglegedten el is lenni.

Ily világi bölcsék mozdítják elő a józan nemzeti szellemet, s ilyenek nagyobb vagy kisebb száma alkotja egy ország nagyobb vagy kisebb erejét.

Minden felsőbbség jobbára idomítástól függ. A rosszabb ló, ha idomított, meggyőzi a jobbat, mely idomítva nincs. Úgy éppen azon egy ember vagy ezred minden ellenséggel diadalmi hiedellel szállhat szembe vagy eggyel se, amint ahhoz el van vagy el nincs készítve. Mai időben a legelszántabb bátorság is semmivé lesz a hidegvérű kombináció előtt, mert az ész meggyőzi a testet. Gyakorolni kell tehát magunkat az újabb taktika és stratégia rendszabási szerint az ország védelmére, hiszen alkotmányunk szerint született katonák vagyunk. Indisciplinált (itt kiképzetlen – a szerk.) sokaság, bármi dühös lenne is megtámadása, mai időben végre meggyőzötve szélyed el. Azonban jó katona rövid idő alatt senki se lehet, ahhoz tudomány s hosszas gyakorlás kell, mint se tökéletesen jó, se felettébb rossz ember se lesz egyszerre senki. Hát a jóban s igazán nemesben hány esztendei gyakorlás szükséges életünk minden pillanatában oly rendületlen önállásra, hogy se szépség bája, se nagyravágyás kísértete, se popularitás tömjénje meg ne tántoríthasson minket! Elpuhulhat lassan-lassan egy egész nemzet, mely valaha fél világot megrázá, mint viszont hosszas ostrom alatt végre még az asszonyok is megszokják a bombákat s ágyugolyóbisokat. – Annyi ereje van az idomulásnak, a szokásnak.

Az, ami valaha nemzetiségünk talpköve s ereje volt, idő jártával elbomlott, s jól mondja hazánk koszorús lantosa:

„Oh! más magyar kar mennyköve villogott
Atila véres harcai közt” sat.
(Bersenyi: A magyarokhoz – a szerk.)

S ami elmúlt, ne akarjuk azt megint életbe visszaidézni, mert lehetetlen – úgy, mint elfolyt óráink se térnek soha vissza többé. Szükséges inkább – nehogy homokon állapodjon minden lételünk – új nemzetiségünk lelkét mindjobban kifejtenünk. Elégge meg nem becsülhető szerencse, hogy a Mindenható oly században engedett élnünk, melyben nem korlátlan bátorság s felhevült képzelet vagy testi erő, hanem csak polgári erény s felvilágosított emberi elme tesz a nemzetek tartós sarkalátját. A vad ember nem erősb védelme, nem keményebb paizsa az országnak, mint a tanult, a szelíd; készülünk azért inkább éppen oly erősek s bátrak lenni harcban, mint régi apáink valának, de kiműveltebbek, tanultabbak, nyájasbak, mint ők – s kivált otthon.

Ne oszoljon meg a magyar erő többé soha, de szerencsében, mint veszélyben legyen törvényes urának leghűbb s legerősb támasza – hiszen még a külföld is azért dicsér, hogy királyunkat, szabadságunkat egyenlően szeretjük; legyen a trónus mindennek középpontja s azon szív, melyhez a legtávolabb erek is kapcsolva vannak.

S évek tűnése után virágozzék egy nemesb s felemeltebb aera következtében a haza, mint öröme készült kert, melyben idegen a nyomorult, hol az ember méltósága szent, s melyben erény s ész a legszebb dísz! S honunk érdemes leányi, kiket ezen munkám szinte illet, legyetek ti segédei egy szebb, egy józanabb kezdetnek! Vezessétek ti, mint valaha Spárta anyjai, fiaitokat az érdem s erény mezejére! Fejtsetek benneki már gyenge koraikban minden szépre s nemesre vágyást! Neveljétek bátrakká, igazságszeretőkké, adott szavaiknak teljesítőjökké, szóval férfiakká! S ha valaha sivatag termő kies vidékké, posvány gazdag gyümölcsökkel viruló ligetté válik a hazában, ha a magyar név mindenütt tiszteletet gerjeszt, s a magyar híre mindenbeni előmenetelért a föld kerekén elterjed, legyen az édes jutalmatok. Most a világ legszámosb nemzeti alig tudják, hogy vagyunk! S némely idegen ritkán hallván magyar szót még főbb városinkban is, azt kérdi: ugyan hol van Magyarország? – S ha magyar szó nem zeng a magyar asszony ajkain, s ő tán csak a külföld gondjaiban vesz részt, s csak az érdekli, ami Párizsban vagy Londonban történik, midőn nem is gyanítja házában a rendetlenséget, a zavart – s ha némán nézi a fiatal hölgy a hazafiúság legszebb tetteit, s azt anyanyelvén dicsérni sem tudja, nem használ akkor többé semmi, és

„Jár számkivetetten az árva fiú
S dalt zengedez és dala oly szomorú” sat.
(Vörösmarty: A magyar költő – a szerk.)

De ne tartsunk ily elaljasodástúl, mert nem félelem s hideg tisztelet köt többé sok szerencsés gyermeket érdemes szüleikhez, hanem a természet legszebb kötele, a szeretet – s nem hiszik többé a szülék, hogy külső fény s felszíniség elég a magasbra szülnék minden csinosodására. És senki nem mer ilyeseket már tréfán kívül mondani: a nagy urat rossz írásárúl esmérhetni meg sat., hanem ki-ki azt gondolja, s arról van meggyőződve, hogy a szép név csak érdemesre illik, úgy mint a kényes ruha jól nőttre, midőn a görbét, kit senki észre nem vett volna, csak elcsúfítja s nevetségessé teszi, s hogy a régi nemzetségbeliek csak abban nyertesek, hogy elődeiknek nemes nyomdokit követni szinte kéntelenek, nehogy azok őket tán be ne fogadják – s rokonságokból kitagadják. Hány szép régi magyar név jeleli már hazánk serdülő fiait, s Kálmán, Béla, Gejza, Gyula, László, Dénes sat. nevek mennyire nem gerjesztik szíveinket édesen érzett öröme, ha meggondoljuk, hogy mai anyáink nemesb része nem is fogja tűrni, hogy fiai ily neveknek új becst, új díszet ne adjanak.

Mi pedig a szebb lelkű asszonyt ne véljük olyannak, ki csak hiábavalóságokkal s ötlet kecsegtetővel tud mulatni, s előtte minden komolyabb s nemesb idegen. Ne gondoljuk, hogy külsőnk s felszíniségünk, bármi tetszős s kedves lenne is, hajlandóságokat már megnyeri. – Ó, nem! Csak férfiúi báj – mely lelki s testi erőn alapul – dobogtatja sebesebben az el nem romlott asszonyi lényt, s az olvasztja a kőszívet végre nyájas viszonzásra. S mi köti az emberiséget rejtett s titkos lakhelyében erősb láncokkal össze, mint egymáshoz vonzó szenvedelmünk? S valjon mi egyéb teszi ezen bájkötelek öröklétét, mint az adott szó szentsége s egymásban helyeztetett bizodalom? Tanítsatok hát ti már gyermekkorunkban mindenekelőtt igazságszeretést s csalfa, hazug szó s tett gyűlöletére; mert hány vagyonos elszegényülésével, mennyi szerencsétlen könnyárjával, hány repedt szív néma fájdalommal tölti be a hazug szó, csalfa tett a világot!

Legyen csak bizodalom a házasok és szeretők közt, hihessen barát barátinak, kösse csak bizonyos hitel polgárt polgárhoz, kereskedőt földművelőhöz, s mily kevés idő alatt terem a megelégedés s tán a szerencse is ott, hol eddig még sohasem mutatta magát!

S így mindég világosabb lesz, hogy bizonyosság és hitel nélkül hiába törekszik az ember jól bírni magát – s hogy annak tökéletes híja miatt sok számos birtokos, legkisebb hibája nélkül is, a sors ajándékinak igaz hasznát nemcsak nem veheti, de még sokszor üngét, melyet visel, se képes kifizetni.

Ballai László: Dickens és a kompetencia alapú oktatás

„– Jól értsen meg, tényeket kívánok. Ne tanítsa ezeket a fiúkat és leányokat semmi egyébire, csak tényekre. Az életben csupán tényekre van szükség. Egyebet ne ültessen, és minden egyebet irtson ki. Gondolkozó állatoknak a lelkét csupán tények alapján idomíthatja: semmi egyébnek nem vehetik a hasznát soha. Ez az az alapelv, a mely szerint a saját gyermekeimet nevelem, s ez az az alapelv, a mely szerint ezeket a gyermekeket nevelem. Tényekre támaszkodjék, uram!

A színhely egyszerű, kopár, egyhangú, boltozatos tanterem volt, s a beszélő szögletes mutatójára a megjegyzéseknek azzal adott nyomatékot, hogy minden egyes mondatot aláhúzott egy vonással a tanító kabátujján. Erősítette a nyomatékot a beszélő szögletes homlokfala, amelynek a szemöldökpár volt az alapzata, míg a két szem kényelmesen meghúzódott két sötét pinceüregben, a fal árnyékában. Erősítette a nyomatékot a beszélő nagy, keskeny metszésű, összeszorított szája is. Erősítette a nyomatékot a beszélő hajthatatlan, száraz, parancsoló hangja is. Erősítette a nyomatékot a beszélő haja is, amely kopasz feje kerületén úgy égnek meredt, mint valami fenyőültetvény, hogy megóvja a széltől a csillogó koponyát, amely telis de teli volt dudorodással, mint a szilvapuding héja, mintha alig-alig fért volna meg benne a beraktározott súlyos tények készlete. A beszélő meredt tartása, hatalmas kabátja, hatalmas lábai, hatalmas vállai – sőt még a nyakravalója is, a mely mintha valamely makacs tény módjára durván torkon fogta volna –, mindez hasonlóképpen növelte a nyomatékot.

– Ebben az életben nincs szükségünk semmi egyébire, csak tényekre, uram; semmi egyébire, csak tényekre.

A beszélő és a tanító és a jelenlévő harmadik felnőtt személy hátrább vonultak egy kissé, s végigjártatták a tekintetüket a tanteremben sorba rakott apró edények lejtős fennsíkján, amelyek készen várták, hogy színiig töltsék őket a tények hatalmas pintjeivel.”

Így indul Charles Dickens *Nehéz idők* című regénye. Az oktatás problémája azonban a korábbi művektől, így a *Twist Olivértől* és a *Copperfield Dávidtól* végighúzódik a dickensi életművön. Az oktatás a korabeli Angliában – szerinte – nem volt egyéb, mint sivár helyiségekben vasszigorral tényeket bifláztatni a szegény nebulókkal. Végső soron Scrooge, a *Karácsonyi ének* uzsorásának szívtelenségét is az elhibázott iskolarendszerre vezeti vissza:

„Scrooge és a szellem az előcsarnokon keresztül haladva egyenesen egy a ház hátsó részébe vezető ajtónak tartottak. Az ajtó kinyílt előttük, és egy hosszú, pusztá, szomorú terem tárult eléjük, amelyet még pusztábbá tett néhány sor egyszerű fenyőpad és asztal. Az egyik asztal mellett pislogó tűz közelében magányos kisfiú olvasott. Scrooge leült az egyik padba és sirva fakadt, amikor meglátta saját magát, az elfelejtett szegény gyermeket, aki hajdan volt.”

Hogyan is emlékezhetne vissza örömmel a gyermekkorára valaki, ha az csupán folyamatos tanulmányi robot volt, és hogyan őrizhetne meg ebből a nyomasztó időszakból bármilyen, egész életére szóló értéket? Márpedig az iskolának az a feladata, hogy olyan pótolhatatlan kincsek birtokába juttassa az embert, amelyeket sehol másutt nem kaphatott volna meg. Az általános oktatási kötelezettség bevezetését mindenhol üdvöztető előrelépésnek tartották. A közművelődés nagyon fontos dolog. Ha valóban mindenkié és valóban művelődés. Az apró gyermekfej-edények pusztá tényekkel való feltöltése nem az. Erre mutatott rá Dickens.

A világon elsőként az angol iskolarendszer távolodott el a középkori oktatási modelltől, amelynek a lényege abban állt, hogy az iskolamester előadásokat tartott a diákoknak, majd a tananyagot akkurátusan számon kérte tőlük. Már nemcsak az a kérdés merült fel, hogy mit kell tudni, hanem az is, hogy hogyan lehet a tudásra szert tenni. Az oktatási folyamatban a tanár mellett megjelent egy hasonlóan fontos szereplő: a diák. Mindazonáltal még sok időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az oktatás ne csak az alapismeretek átadására korlátozódjon, hanem olyasmire is kiterjedjen, aminek a diák, majdan munkavállaló hasznát is veszi az életben. Vagyis, hogy létrejöjjön a kompetenciaalapú oktatás.

Ebben a rendszerben a tanárnak mindenekelőtt a tanítványa személyiségét kell megismernie ahhoz,

hogy olyan ismeretet adhasson át neki, amelyet majd az iskolából kilépve valóban alkalmazni tud. Az oktatási folyamat a diktátumból együttműködéssé változott. Hiszen ha az életben való boldogulás megkönnyítése a pedagógiai cél, akkor világos, hogy azt minden gyermek csupán a saját képességein és személyiségstruktúráján keresztül érheti el. A pedagógus feladata az, hogy megkeresse a tanuló úgynevezett kulcskompetenciáit, amelyeken keresztül teljesítményekre motiválható. A jövő tehát az, hogy a tanár és a tanuló partneri viszonyban együttműködnek, amelyben a tanár tárgyi ismertbeli fölényét a diák intuíciós képességével egyenlíti ki.

A jövő. Mert a jelen még a legfejlettebb országokban sem ez, az elmélet az oktatási rendszer egészén belül csak foltokban, kitüntetett oktatási intézményekben, elitiskolákban valósul meg. Pedig ha nem a kompetencia alapú oktatás, akkor a teljes káosz lesz a jövő. Dickens zseniálisan ismerte fel az oktatás problémáját és annak megoldását is. Nála a kulcskompetencia egyszerűen a szeretet volt.

„E boldog időszakban a napok békésen és csendesen teltek – írta a *Twist Olivérben* –, az éjszakákat nem terhelték félelmek vagy gondok, nem kellett nyomorult börtönben, nyomorult emberek társaságában tengődni, csupán kellemes és boldog gondolatai voltak. Minden reggel ellátogatott egy ősz hajú öregúrhoz, aki a kis templom mellett lakott, és megtanította jobban írni és olvasni, és aki olyan kedvesen beszélt, és annyit fáradozott érte, hogy Olivér soha nem győzte viszonzni a szívességét.”

Délibáb

Charles Dickens: Twist Olivér

– részletek –

Olivér a kenyérszelettel a kezében, kis barna egyházközségi posztósapkával a fején elindult, hogy Bumble úr kíséretében elhagyja ezt a nyomorúságos szállást, ahol soha egy kedves szó, egy barátságos tekintet nem derített fényt cseperedő éveire. És mégis, amikor becsukódott mögötte a kertajtó, mérhetetlen gyermeki fájdalom szakadt rá. Akármilyen nyomorultak voltak is szerencsétlen kis sorstársai, akiktől most elvált, mégiscsak ők voltak egyedüli barátai, akiket valaha is ismert; és most hasított először a gyermek szívébe az az érzés, hogy egyedül van széles e világon. (II. fejezet)

Csendesen, Dick – mondta Olivér, amikor a gyermek odaszaladt a kertajtóhoz, és sovány karját átdugta a rácson, hogy üdvözlje. – Fent van még valaki?

– Senki, csak én.

– Nem kell mondanod, hogy láttál, Dick – mondta Olivér. – Elszököm. Csak ütnek és gyötörnek, Dick, úgyhogy megyek és szerencsét próbálok valahol messze. Milyen sápadt vagy.

– Hallottam, amint a doktor azt mondta nekik, hogy haldoklom – válaszolt a gyermek bágyadt mosollyal.
– Nagyon örülök, hogy látlak, kedvesem, de siess, siess!

– Igen-igen, istenhozádot kell mondjak neked – felelt Olivér. – De majd újra találkozunk, Dick. Tudom, hogy így lesz! Meggyógyulsz és boldog leszel.

– Remélem, úgy lesz – válaszolt a gyermek. – Miután meghaltam, nem előbb. Tudom, hogy a doktornak igaza van, Olivér, mivel oly sokat álmodom a mennyről és az angyalokról és olyan kedves arcokról, amelyeket ébren sohasem látok. Csókolj meg – mondta a gyermek felmászva az alacsony kertkapura és kicsi karjaival megölelve Olivért. – Isten veled, kedvesem! Isten áldjon!

Az áldás ugyan csak egy kisgyermek ajkáról szállt rá, de mégis az első volt az életben, amely Olivér feje fölött elhangzott, és amelyet ő annyi küzdelmen, szenvedésen, nehézségen és változáson át soha egy pillanatra sem felejtett el. (VII. fejezet)

Egy meredek domb tövében várt a postakocsira. A kocsi külső részében ülő utasoktól alamizsnát kért, de csak kevesen figyeltek rá, és azok is azt mondták, várjon, amíg felérnek a domb tetejére, akkor aztán majd meglátják, milyen messzire tud futni egy fél pennyért. Szegény Olivér egy darabig igyekezett lépést tartani a kocsival, de hiába, hiszen nagyon fáradt volt, és fájt a lába. Az utasok ezt látva, a fél pennyt visszatették a zsebükbe, és Olivért lusta kutyának nevezték, aki nem érdemel semmit. A kocsi pedig továbbzörgött, és csupán egy porfelleget hagyott maga után. (VIII. fejezet)

„Tolvaj! Fogják meg!” Varázserő van ebben a kiáltásban. A kereskedő otthagyja a pultját, a fuvaros a szekereit, a mészáros a vágódeszkáját dobja el, a pék a kosarát, a tejesember a kannáját, a kifutó a csomagját, az iskolás gyerek az üveggolyóit, az utcakövező a csákányát, a kisgyermek a labdaütőjét. Rohannak, hanyatt-homlok száguldva, gomolyogva, ordítva, visítva fellökik a sarkokon a járókelőket, megriasztják a kutyákat, elképesztik a madarakat, s az utcákon, tereken és sikátorokban visszhangzik a kiáltás:

„Tolvaj! Fogják meg!”

Sok száz hang harsogja már, s minden sarkon nőttön-nő a tömeg. Rohannak, vágatnak, lábuk toccsan a pocsolyában, dübörög a kövezeten. Feltáruznak az ablakok, a kapukból kirohannak a lakók, a vándorkomédiások előadását a legizgalmasabb drámai bonyodalom kellős közepén hagyja faképnél az egész nézőközönség, hogy csatlakozzon az üldözéshez. Friss, újult erővel harsog tovább a kiáltás: „Tolvaj! Fogják meg! Tolvaj! Fogják meg!”

„Tolvaj! Fogják meg! Tolvaj! Fogják meg!” *Vadászni valamire* – ez a szenvedély mélyen meggyökerezett az emberi kebelben. Nyomorult kis gyermek fut lélekszakadva, liheg a kimerültségtől, rémület a szívében, eltorzult az arca, csurog róla a verejték, minden idegét megfeszítve igyekszik előre. Üldözői nem tángítanak, pillanatonként fogy köztük a távolság, ujjongva látják erejének fogytát, és egyre hangosabban, egyre boldogabban harsogják, üvöltik: „Tolvaj! Fogják meg!” Igen, fogják meg, az isten szerelmére, csupán csak könnyületből. (X. fejezet)

Végiggondoltam az egészet – mondta erélyesen Fagin. – Alaposan megfigyeltem az utóbbi időben. Csak arra van szüksége, hogy érezze, közénk tartozik. Ha egyszer részt vesz egy betörésben, akkor örökre a mienk lesz. Ennél jobb megoldást nem is találhatunk – mondta, azzal karját keresztbe téve behúzta a nyakát, és szó szerint megölelte magát örömeiben. (XIX. fejezet)

Farkasordító hideg volt az éjjel. A hó vastag, kemény kéregként fagyott a földre, csak a mellékutcákba és sarkokba sodort hórakásokat kavarhatta fel a süvöltő fagyos szél. A szél felkapta fehér zsákmányát, kitombolta rajta dühét, vad hófelhőket kavart fel, aztán ezer homályos, csillogó foltta szórta szét. Adáz, sötét, csontig vágó hideg éjszaka volt. Azok, akiknek jó otthonuk van, ilyenkor jóllakottan körülülnek a tüzet, és hálát adnak istennek, hogy fedél van a fejük felett. A hontalanok pedig lefekhetnek a hóba, hogy ott pusztuljanak. Az utcákon sok kiéhezett – s talán a legnagyobb bűnöktől terhelt – csavargó hunyja le ilyenkor a szemét, amelyet aligha nyithat rá majdan egy ennél keserűbb világra. (XXIII. fejezet)

A Snow Hill és a Holborn Hill találkozásától nem messze, a város felől érkeve jobb kéz felé keskeny és gyanús sikátor nyílik, amely a Saffron Hillbe vezet. Piszkos boltok vannak itt, amelyekben különböző méretű és mintájú használt selyemzsebkendőket árulnak, hatalmas halmokban. Itt laknak azok a kereskedők, akik zsebtolvajoktól vásárolják az „árut”. Sok száz zsebkendő lóg az ablakokra kifeszített madzagokon vagy az ajtófélfákon. Az üzletek polcain is zsebkendők lepik el. A Field Lane valóságos kis külön birodalom: van itt borbély, kávéház, sörház és halsütő lacikonyha. Önálló kereskedelmi telep ez, a kistolvajok kereskedelmi gócpontja; hallgatag kalmárok érkeznek ide kora hajnalban és az esti szürkületben, sötét udvari szobácskákban tárgyalják meg üzleteiket, és ugyanolyan rejtélyesen távoznak, mint ahogy jöttek. (XXVI. fejezet)

Ha azok a hölgyek is, akik oly jók és szépek, mint ön – válaszolt a lány határozottan –, odaadják a szívüket, és a szerelem a végletekig elragadja őket, pedig, mint önnek, van otthonuk, barátai, hódolói, mindenük, amit csak a szív óhajthat, akkor egy olyan, mint én, aki fölött nincs biztos fedél, hacsak nem a koporsóé, és nincs barátja a betegségében, halálában a kórházi ápolón kívül, miért ne adhatná rohadt szívét egy bármifajta férfinak, hogy betölthesse azt a helyet, amely oly üres volt eltört élete során? Ki remélheti, hogy meggyógyíthat bennünket? (XL. fejezet)

A nap – a ragyogó nap, amely nemcsak új világosságot, de új életet, reményt és új erőt hoz az embereknek – tiszta, sugárzó diadallal áradt be a zsúfolt városba, a drága színes üvegek és a papírral beragasztott ablakok mögé, egyforma fényességet árasztva mindenütt. A nap besütött a sivár szobába is, ahol a meggyilkolt nő hevert. A gyilkos megpróbálta kirekeszteni, de a sugárzás csak beáradt. Ha a látvány már a hajnali félhomályban is iszonyatos volt, milyen lehetett most, a szikrázó fényben!

Nem mozdult, moccani sem mert. Egy nyögés, a kéz rezzenése, és a gyilkos a rémülettől és veszett dühtől tébolyultan, újra meg újra lesújtott. Majd rádobott egy pokrócot. De még rosszabb volt elképzelni, amint a lány szeme egyre közelebről tekint rá, mint nézni, amint a magasba dermed, mintha az alvadt vértócsa tükörképét figyelné, amely a napfényben ott táncolt a mennyezeten. Újra kitakarta. És ott volt a test – puszta hús és vér, semmi más –, de milyen hús, és mennyi vér! (XLVIII. fejezet)

Olivér, gyermekem – mondta Mrs. Maylie – hol voltál, és miért vagy olyan szomorú? Most is könnyek csorognak az arcodon. Mi a baj?

Ez a csalódások világa; gyakran legnemesebb reményeink, természetünk legnagyobb várakozásai omlanak össze.

Szegény Dick halott volt. (LI. fejezet)

Fordította: Ballai László

Kosztolányi Dezső: A szegény kisgyermek panasza

– részletek –

Mint aki a sínek közé esett...

Mint aki a sínek közé esett...

És általérzi tűnő életét,
míg zúgva kattog a forró kerék,
cikázva lobban sok-sok ferde kép,
és lát, ahogy nem látott sose még:

Mint aki a sínek közé esett...
a végtelent, a távol életet
búcsúztatom, mert messze mese lett,
mint aki a sínek közé esett:

Mint aki a sínek közé esett -
vad panoráma, rémes élvezet -
sínek között és kerekek között,
a bús idő rohog fejem fölött,
és a halál távolba mennydörög,
egy percre megfogom, ami örök,
lepkéket, álmot, rémest, édeset:

Mint aki a sínek közé esett.

És látom Őt, a Kisdedet

És látom Őt, a Kisdedet,
aki fehérlő ingbe lépdel.
Még lopva-lopva rám tekint
és integet szőke fejével.

Arany gyertyácskát tart keze
és este félve ül le mellém.
Hallom kacagni csöndesen,
s látom alvó fejét a mellén.

Ő a pap, az igaz, a szent,
bámulom, mint egy ismeretlent.
Gyónok Neki és áldozok,
és megsiratom Őt, ki elment.

A doktor bácsi

A doktor bácsi.

Áldott aranyember.
Világító, nyugodt szemei kékek.
Komoly szigorral lép be a szobába,
szemébe nézek és csöppet se félek.
Borzongva érzem biztos újjait,
ha kis, sovány bordáimon kopog.
Ősz bajusza a fagytól zuzmarás,
hideg kezén arany gyűrűsorok.
Oly tiszta és oly jó. Ő ír medicinát,

keserűt, édest, sárgát vagy lilát.
Az ő kezéből hull a paplanomra
nagy néha egy halvány, szelíd virág.
Rá gondolok, ha szörnyű éjszakákon
párnáimon oly egyedül sirok.
Ő az egészség és a bizonyosság,
titkok tudója és csupa titok.
Gazdag, nyugodt. Nehéz bundája ott lóg,
prémét szelíden prémezi homály.
De elmegy innen és itthagy magamra,
színházba tér, vagy csöndbe vacsorál...
Ilyenkor látom otthon s páholyában,
amint valami víg tréfán nevet.
De kék szeme egyszerre elsötétül,
rám gondol, mit csinál a kis beteg?

A béke ő, a part, a rév, az élet.
Jaj, hányszor néztem jó arcába hosszan,
míg ájuló álomba lengve árván,
kis ágyamon, mint egy bús, barna bárkán,
ködös habok közt ringatóztam.

Múlt este én is jártam ottan

Múlt este én is jártam ottan.

Hogy bíbor lázban hánykolódtam,
az üvegajtó állt elém,
a zajtalan, a hangtalan,
csupa ezüst, csupa arany,
a sarka tűz, kilincse fém.
Az üvegajtó állt elém,
üvegje köd és alkonyat,
bámultam benne arcomat,
s mint víziárny lengett felém,
akár vak tükrök lemezén,
hogyan bíbor lázba hánykolódtam.

Néztem közelről meghatottan,
ez az ajtó, ismertem én,
ezen suhant el kisöcsém
s ezen a bűvös, tükrös ajtón
ment el, mikor leszállt az alkony,
kis, kékszemű húgom, szegény,
már régesrég ismertem én.
Csupán egy tükör az egész,
aki belenéz, belevész,
és aztán nincs többé remény,
egy kép az üvegen kilobban.

Múlt este én is jártam ottan.

Ó, a halál

Ó, a halál.

Mi ismerjük csak, pici gyerekek.
Utunkba áll,
s könnyes, pityergő szájunk megremeg.
Ó, a halál.
A játszótársunk és tréfál velünk.
Rohanva száll -
Ó a fogó és jaj, jaj, jaj nekünk,
tépázza gallérunk, ijedve forgunk,
és kacagás közt betöri az orrunk.
Kutakba látjuk, mély vizek felett,
sötét szobákba kuksol reszketeg,
lepedőben így mondta épp a dajka
kasza van a kezében, nincsen ajka,
és fondoran vigyáz,
mikor suhan az esti láz,
s a hőmérőn, ha ugrik a higany,
csontos markába hahotáz vigan.
Óvé a bál,
Ó a halál.
Farsangos éjen a nagyok mulatnak,
de kis szobánkba fekete az ablak,
az éjbe kint
Ó ránk tekint.
Mi gyermekek, mi küszködünk vele,
s játékpuskánkat fogjuk ellene.

Még büszkén vallom, hogy magyar vagyok

Még büszkén vallom, hogy magyar vagyok.
És nagyapám, a régi katona
hallgatja mosolyogva, boldogan,
sebforradástól lángol homloka
s én térde közt, hadarva szavalok,
hogy győznek mindenütt a magyarok.

Csak a szeme borul el néha kissé:
Jaj, meg ne tudja ez az árva gyermek,
hogy vannak messze, különös világok,
s aranyba nyílnak a versailles-i kertek,
jaj, meg ne tudja és ne lássa őket,
ne lássa fényük és ne hallja hangjuk,
a magyar szó a hét szilvafa alján
körötte most még mint tengermoraj zúg.
Óvjatok édesen az édes álmát,
mint álmát a szegény beteg gyereknek,
hogy meg ne tudja, élete nem élet,
és meghalt már, bár alig született meg.
Jaj, meg ne tudja, hogy hiába minden,
ha dalol és ha a távolba lát,
mert néma gyermek minden kismagyar,
s a Nagyvilág nem érti a szavát.

Robert Burns: Az invernessi lány

Az invernessi szép leány
nem tudja, kedv s dal van-e még;
reggel-este sír: „Jaj nekem!”
és sós könny üli a szemét:
„Drumossie lépja, s napja, te,
de fájó nap voltál nekem!
Apám s három testvéremet
Ott s akkor kellett vesztenem.

Véres föld a szemfödelük,
sírjukon új fű, eleven:
s mellettük egy legény, melyet
nem látott még egy női szem!
Jaj neked, kegyetlen nagyúr, te,
véres ember a te neved:
sok szívnek fájsz, mely sose ártott
se tiednek, se neked!”

Fordította: Szabó Lőrinc

Robert Burns: Bármilyen rezzen

Bármilyen rezzen, a nyugati
szél a legédesebb,
hisz arra él a szép leány,
az, akit szeretek:

csörgedező víz fut elő
ott s zúg a rengeteg;
és én mégis éj-nap csak őt
látom, jó Jeanemet.

A harmatos virágban őt
nézem, mily szép, üde:
hangját trillázza a madár
s a szellők éneke:

rügy s bimbó mind ami hasad
bokron s rét s víz felett
s a fütty mind őt juttatja csak
eszembe, Jeanemet!

Fordította: Szabó Lőrinc

Robert Burns: John Anderson, szívem, John

John Anderson, szívem, John,
kezdetben, valaha
hajad koromsötét volt
s a homlokod sima.
Ráncos ma homlokod, John,
hajad leng deresen,
de áldás ősz fejedre,
John Anderson, szívem.

John Anderson, szívem, John,
együtt vágtunk a hegynek,
volt víg napunk elég, John,
szép emlék két öregnek.
Lefelé ballagunk már
kéz-kézben csöndesen,
s lent együtt pihenünk majd,
John Anderson, szívem.

Fordította: Szabó Lőrinc

Csupor András: Az ablak

...és nézte a második emeleti ablakot.

– Hát ide költöztek! – gondolta. Már megfürdette a kislányt, betakargatta, Orsi nem akar elaludni, mesélni kell neki az álmos kismacskáról, igen, aztán lassan mégis elálmosodik, s jönnek a rituális puszik, kettő az arcára, egy a kis gombóc orrára, és most sötét lesz az ablak. Olga kimegy a fürdőszobába, levetkőzik, s beáll a zuhany alá. A víz végigcsókolja a vállát, mellét, hasát, ölet, combjait, térdét, lábát. Száll a szappanhab, mint csöndes szomorú sóhaj. Most a törülköző következik. Felveszi a hálóingét. Még egyszer megnézi, hogy jól van-e betakarva Orsi. Lefekszik, és a szobájában az éjjeliszekrényen leoltja a lámpát. Még nem öleli más, csak a takaró.

A férfi állt a ház előtt, a szíve elszorult, de csak állt, nézte a sötét ablakokat.

– Bolond, kidobott strázsa vagyok! – gondolta, de még egy jó óráig őrizte Orsi és Olga álmát.

És másnap is ott volt. Harmadnap is. Negyednap is. Akkor ömlött az eső. És emlékezett a csókokra, az ölelésekre, amiből a kis Orsi is lett. De csak nézte az ablakokat, a kialvó fényeket, s őrizte az álmokat. A saját álmait is. Hogy újra játszhat a kislányával, s ölelheti a kedvest, aki újra a kedves lesz. Hogy óvja karja, öle, térde, amíg csak el nem fehérül a száj is.

...már hetek óta járt az ablak alá. Újra és újra végiggondolta az este történetét, az Édent, ahonnan kizárták.

Nem bírta tovább. Felvett egy kavicsot, s Olga ablakába dobta. Az üveg megcsörrent. Egy darabig csönd volt. Aztán a szobában fény gyulladt. Majd kinyílt az ablak, s egy vadidegen nő nézett ki rajta.

Petőfi Sándor: A nap

Mi az a nap? mi az a nap?
Nem is nap az tulajdonkép.
Ugyan mi hát?... hát semmi más,
Mint egy nagy szappanbuborék.

Valami óriásfiú
Kifúja reggel keleten,
S szétpattan este nyugaton. –
És ez minden nap így megyen.

Pest, 1845. február-március

Petőfi Sándor: A nap házaselete

A nap házas legény,
Tudjátok?
Hanem szegény
Fején
Ez épen a nagy átok,
Mert a papucskormány terhét nyögi;
Rosz felesége annyi bút szerez neki.
Természetes hát, hogy a jó öreg
A bort nem veti meg.
A bort, mely minden bajnak orvoslója,
A bort, mely a szívből a bút kiszórja.
De otthon inni nem merészel,
Mert ekkor kész a pör a feleséggel,
Azonban tud magán segíteni.
Midőn az égen a szokott utat teszi:
Csak arra vár,
Hogy fellegekbe öltözzék a láthatár.
Ekkor nem félve,
Hogy őt meglátja felesége,
Bebaktat egy közel eső
Kocsmába,

S iszik, mint a kefekötő,
Bújába! –
Ha jön az est,
S a felleg oszlani kezd.
Látjátok őtet, amint mámorosan
Piros pofával az égről lezuhan.

Pest, 1844. október

Petőfi Sándor: A hevesi rónán

Hátrább vonúl mindegyre
És halványúl a Mátra.
Az esti nap piros fényt
Lövel kék homlokára.

Olyan ez a piros fény,
Mely a kék Mátrán lángol,
Mint kékszemű lyány arcán
A rózsaszínű fátyol.

Zörg a szekér, az ostor
Koronként egyet pattan...
Ezenkívül a róna
Oly néma, oly zajatlan.

Leszálla a nap; vége
A piros alkonyatnak.
A messze látkör szélén
Pásztortüzek pislognak.

De pásztortűz-e az, vagy
Tán csillag, mely lelépett
Egy síró furulyának
Meghallgatása végett?

Emelkedik föl a hold;
Olyan szép s olyan halvány,
Mint a meghalt menyasszony
Bús vőlegénye karján.

S talán a hold valóban
Egy holt menyasszony árnya,
Kit a koporsóból visz
Az égbe szellemszárnya.

Oly szomorú ez a hold,
És mégis rája nézek,
Nem nézhetek le róla,
Sugári megigéztek.

Oly mondhatatlanul bús
Ez a hold, hogy láttára
Eszembe jut éltemnek
Legkínosabb órája.

Magam sem tudom én, hogy
Mi történt ekkor rajtam?
De sírnom kell, zokognom,
Miként akkor zokogtam!

?, 1846. augusztus végén

Krúdy Gyula: Dickens úr barátai

Elly korán reggel félrevonta a függönyt atyja dolgozószobájának ajtajáról, és rémülten kiáltott föl:

– A papa ismét elszökött az éjszaka!

Elly kiáltására Dovenné is kisietett a szomszéd szobából. A fiatalasszony kezénél fogva vezette hatesztendő fiacskáját, aki olyan kövér volt, hogy járni is alig tudott. Meggondoltan, lassan döcögött, mint egy kis elefánt. Nagyapja, ha megpillantotta, nyomban letette a tollat, és percekig gyönyörködött kövér unokájában... Dovenné szintén félrehúzta a függönyt.

– Csakugyan, a papa megszökött – mormogta szomorúan, mintha valami igen nagy szerencsétlenség érte volna a házat azzal, hogy Dickens úr ismét, mint a legutóbbi évek folyamán gyakran, éjjel, mialatt senki sem vigyázott reá, elszökött a háztól. Elkóborolt, s ki tudja, mikor kerül haza!...

A dolgozószobában még minden abban a rendben volt, ahogyan éjfél tájban elhagyták a nők a helyiséget. A kis asztalon a hatalmas teafőző, amely úgy zúg, pöfög, mint egy gőzhajó. Talán még kürtöl is, mert a Sheffieldi utca lakói a teafőző révén értesülnek arról, hogy Dickens úr otthon van, és regényeit írja. Am a hatalmas edény, amely fiatalabb korában bizonyos személyszállító gőzös volt a Temzén, most mélységesen hallgat, a nők szomorúságára.

A széles íróasztal közepére bojtos házisapka van dobva. Ugyanezen okból a faliszekrény ajtaja nyitva van, és a fogas, amelyen Dickens úr kürtőkalapja és kávészínű köpenyege szokott függni, üres, végérvényesen üres. Dickens úr most már teljes biznysággal elhagyta a házat. Az asztal sarkán lapos aljú, karcsú kerti rézlámpás, amelyben még most is pislog a kormos láng, és rávilágít a bagoly alakú tintatartóra, az elhasznált lúdtollak tömegére, amelyek mint egy kis hadsereg állnak őr megfélelő tartóban. Legfelül pedig teleírott papírlap, az író gyöngy alakú, apró betűivel, csupán a D-k szokatlanul cifrák e nyugodt, folyékony írásban. Elly, aki a háztartás és apja irodalmi ügyeinek vezetője, az írásra hajol, amely a *Bleak House* egyik részlete. Keresgél az asztalon, majd szomorúan susogja asszonyánjének:

– A regényfolytatásért is hiába jönnek!

A két nő búsán csóválja a fejét, amíg a kövér fiacskó rekedt hangon kiáltozva ragadja magához nagyapja házisapkáját, amelyet nyomban nagy fejére tesz. A sarokból hiányzik a barnára kopott botocskó, amely szokásában hú társa volt gazdájának, és nem kopogott a Sheffieldi utca kövezetén, hogy árulóvá váljon.

A tágas ablakközben ezalatt fölébred a feketerigó zordon kalitkájában. Mintha egy középkori várúr

ébredne komor sziklafészkében: a magányos madár tompa füttyszóval néz körül a szobában. S aztán nyomban elhallgat, mintha észrevette volna a szomorúságot, amely a házat betölti.

Az ajtó megnyílik e percben, és hangos köszönéssel lép a szobába Tom, a Times szolgája. Szolgája? Igen, rosszul mondtam ezt, és ha Tom úr tudomást szerezne e kitételről, joggal haragudhatna. Tom úr több, sokszorosán több volt, mint egyszerű szolga. Nem volt a szerkesztőségnek olyan titka, amelyet fiatal kora dacára nem tudott volna. Korábban egy fügekereskedő alkalmazottja, de mióta az írókkal és szerkesztőkkel lépett összeköttetésbe, titokban mindig összeszorítja öklét, ha fügekereskedés mellett halad el a Cityben: személyes sérelemnek, gúnynak tekinti, hogy Londonban fügekereskedők vannak. De hát nem is csoda. Tom úr megérdemli az utókortól a feledésnek ama bizonyos fátyolát, amelyet a baklövésekre szokás vetni. Tom úr fiatal kora dacára személyes ismeretségben volt Gladstone úrral, akinek cikkéért a Times irodájából elküldeni szokták. Arról pedig talán külön beszélni sem kell, hogy egész Nagy-Britanniában ő volt a legelső ember, aki az aznapi regényfolytatásról értesült, amelyet a híres Dickens úr írt a Times olvasóinak. Korán reggelenként, amikor bizonyos kereskedelmi alkalmazottak kék köténnyel és felgyúrt kabátujjal söprögették a City-beli irodákat és üzleteket, Tom úr sokatmondó arckifejezések között olvasta a nyomda számára vitt kéziratot. Meg-megállt, és sapkáját földhöz vágva nevetett, bár erre nem mindig volt oka. Irving úr nem tudná utánozni Tom úr arckifejezését, hahotáit, pillantásait, amelyekkel a City kora reggeli publikumának tudomására akarta hozni, hogy ő a Boz regényfolytatását olvassa. Néhány jóval fiatalabb gentlemannek idővel megengedte, hogy tisztos távolból kövessék, és részt vegyenek azon leírhatatlan élvezetekben, amelynek nyomait Tom úr arcáról leolvashatták. Tom úr néha annyira leereszkedett a fiatal gentlemanekhez, hogy még meg is szólalt: „Óriási!” „Nagyszerű!” Es más hasonló fölkiáltásokkal fűszerezte olvasmányát. Es bizony gyakran csorgott a nyála némelyik fiatalúrnak, amint zsebre dugott kezekkel követte a népszerű Tomot a Sheffieldi utcából a Times irodájáig.

Nem volt tehát kicsiny Tom úr meghökkenése, amidőn arról értesült, hogy ma üres kézzel kell visszamennie az irodába, a mai regényfolytatás elmarad.

– Lehetetlen – rebegte, és aranyos sapkáját szemére húzva, lehorgasztott fővel és mellékutcákon ügetett el a Sheffieldi utcai házból.

Amíg e kis dolgok történtek Dickens úr dolgozószobájában, és mialatt a kandallón álló óraházikóból többször kísétált a barát, s a házikó tornyában csengő hangon szorgalmatoskodtak kicsiny kalapácsok, ezalatt az, aki a szomorúságnak okozója volt, gyanútlanul, bizonyos meglepedettséggel ült London Warwick nevű külvárosában a *Régi katonához* címzett vendégfogadóban.

A *Régi katona* éppen olyan vendégfogadó volt, amilyen akadt Londonban és külvárosában még körülbelül ezer: gyaluforgács lógott le a háztetőről, és az utca felőli falra egy óriási, habzó söröspohár volt festve. Különösen ez a söröspohár volt nagyon sikerült. A fuvarosok, akik nyári hőségben erre hajtottak, megesküdtek, hogy komlóillatot éreznek, amikor a söröspoharat a *Régi katona* falán megpillantják. Ámde a fuvarosok nyári hőségben nem egészen megbízhatók, és könnyen lehetséges, hogy más kocsmák előtt is érezték a komló illatát.

A komlóillat tehát nem lehetett az a sajátossága a *Régi katonának*, amely ezt az öreg uracskát a Sheffieldi utcából idáig vonzotta. Kellott, hogy legyen más sajátossága is a *Régi katonának*, aminthogy volt is.

Egy lugas állott az országút felé, amely tetejéig vadkomlóval volt befutva, és a lugasban hűvös volt. Egyetlen asztal állott a lugas közepén, vörös abrosszal leterítve, és az asztal körül székek állottak. Két öblös, kényelmes karosszék, amilyenben azok az emberek szoktak ülni, akik körülbelül meg vannak elégedve a világgal, és meg vannak elégedve önmagukkal. Ezek a széles bőrszékek azt beszélték, hogy Warwick külvárosában nem ismerik a bajt, nyugtalanságot, idegességet és más efféle újmódi betegséget. A székekhez megfelelő söröskancsók tartoztak, széles, terjedelmes kancsók, amelyekben a barna színű sör bizonyosan igen jól érezte magát. Olyan korsók voltak ezek, amelyek manapság már nem divatosak. Találhatók, feltalálhatók ugyan még itt és ott, különösen postaállomások közelében, ahol a piros mellényes postakocsisok megkövetelik, hogy a pohár, amellyel leöblítik torkukból az országút porát, terjedelmes legyen – de másfelé már nemigen divatosak ezek a poharak. Eltűnnek, elenyésznek, mint például többé nincs szokásban a postakocsis mellé ülni, és vele egész úton beszélgetni. A postakocsis feleleteit ahhoz mérte, vajon hány korsó sörre van kilátása a legközelebbi kocsmánál. Manapság szófukarok és komorak a postakocsisok, mert rendszeren nagyon szegény emberek jutnak melléjük a bakra, akiktől nincs kilátás egyetlen korsó sörre sem... De meg másrészt az sem egészen

bizonyos, élnek-e még azok a piros képű, vidám fickók, akik Londontól Essexig játszva tették meg az utat a nehéz postakocsival.

A *Régi katonában* tehát olyan söröskorsók voltak, amilyenek a postakocsisok virágjában voltak divatban, és szolt is a postakürt a sussexi országúton, amikor a *Régi katona* gyaluforgácsa feltűnt a törpe fák között.

Mondtam, hogy két karosszék volt?

Az egyik karosszékben, amelyiknek öléből éppen az országútra lehetett látni, az az öreg uracska szokott üldögélni, aki mostanában sűrűn jár ide kávészínű köpenyegében. Dickens úr – ez az öreg uracska neve – ismerőse az egész környéknek, a postakocsisoknak és a gyerekeknek, akik a lugasokon kívül gomboznak, vagy Wellingtont játszanak. A külváros valamennyi rongyos gyereke ott játszadozik a *Régi katona* körül, itt szaladgált talán Twist Olivér is egykor.

Az egyik karosszéknek állandó gazdája tehát a tubákszerű öreg uracska, aki a nagy korszából szokta inni a barna sört, és furcsán hunyorít a szemével. A másik karosszéknek a vendégei változnak, sűrűn változnak. Itt szokott ülni Cross úr, a piros képű, széles vállú, fehér hajú fogadós, és nagyokat hörpintve söréből, az országút felé tekint. De hát Cross úrnak más dolga is van, mint a lugasban üldögélni, és Dickens úrnak hiábavaló locsogását hallgatni. A lovak abrakolására is fel kell ügyelni, mert Ryerson úr, a postakocsis nemsokára itt lesz szekereivel, és ugyancsak lármát csap, ha a postalovak nincsenek kellőleg abrakolva.

A kocsmáros, mielőtt elhagyná helyét a lugasban, átkiált a keskeny palánkkerítésen a szomszédba, ahol egy vadkörtefa alatt egy öregember üldögél.

– Kapitány, nem jönnél át egy szóra meg egy korsó sörre Dickens úrhoz?

A kapitány – Brigden nyugalmazott tengerészkapitány ő – mindig hajlandó egy szóra és egy korsó sörre. Megtanulta odakünn az óceánon – ahol a halak ennivalójául fél lábát hagyta –, hogy szóra és egy ital sörre mindig kell, hogy legyen ideje az embernek. Meg aztán a tubákszerű öreg uracska pompás partner. Sohase untatja az embert a hazugságaival, sohasem vág közbe, még a legunalmasabb történetbe se szól: hallgat csendesen, és fejével bólongat.

– Érdekes, ördögösen érdekes, kapitány uram! – kiált fel néha, és Brigden nyugalmazott tengerészkapitány, miközben falábát az asztalra teszi, új történetbe kezd.

Brigden kapitány vén tengeri fóka, ördögösen vén, de az ő történeteinek is végük lesz egyszer. Meg aztán el is fárad a kapitány, kihörpinti sörét, és visszavonul a szomszédba, a vadkörtefa alá, ahol magában azon tűnődik, hogy ez a szárazföldi patkány, a Dickens úr, elhitte-e a szingapúri esetet, amit az imént elmesélt, és ha netán elhitte volna, fel kellene világosítani, hogy a történetnek a vége kissé túlzott, határozottan túlzott...

A karosszék tehát ismét üres a lugasban, de nem sokáig marad üresen. A távolból fölhangzik a postakürt hangja, és a sussexi úton a porfellegből kibontakozik a sárga kocsi. Nagy ostopattogással közeledik a kocsi a *Régi katonához*, és Ryerson úr ugyancsak pattogtatja ostorát a bakon. Már itt van a postakocsi, és utasai nyújtózkodva szállnak le, hogy felüdvé magukat egy pohár itallal. Dickens úr titokzatosan hunyorgat szemével, amikor az utasok sorban leszállnak. Nini, ott az a sárga nankingnadrágos úr nem régi ismerősünk-e, a stratfordi iskolaigazgató? Hát az a piros képű, szőke fejű fiúcska nem a kis Copperfield Dávid vajon? Hölgyek és urak vonulnak a lugasba, és Cross úr habzó sörökkel közeledik. Lárma és vidám kacaj hangzik föl az utasok csoportjából, ügyet sem vetnek a hallgatag, ravasz mosolyú öreg uracska, csupán az időközben visszatért Brigden kapitány kémleli koronkint az arcát: vajon elhitte-e az öreg uracska a szingapúri esetet?

Ryerson úr, a piros mellényes kocsis már ostorát pattogtatja a *Régi katona* előtt. A kocsi továbbrobog, a fogadó és környéke elcsendesedik.

Egyszerre a távolban megjelenik egy széles szalmakalap, piros napernyő és két aggódó, bánatos szem. Elly közeledik a sussexi úton a *Régi katona* felé, ahol Dickens úr hirtelen kihörpinti sörét, elbúcsúzik barátaitól, a kapitánytól és a fogadóstól, és botocskájával vígan kopogva megindul Elly kisasszony felé.

- Papa, papa – kiáltja a jó gyermek –, egész Londont felkutattuk már utánad, hol voltál ismét, papa?
- Néhány fejezet regényt írtam, gyermekem – felelt vidoran az öreg uracska. Magában ravaszul megjegyzi:
- Akármilyen legyek, ha az a nankingnadrágos nem a stratfordi iskolaigazgató volt!

1907

Karinthy Frigyes: Kopperffy

Nevem Kopperffy Dávid, egy kis házban születtem, a folyó közelében, ahol hajómunkások ácsoltak, és a köd állandóan befolyt az utcánkba. Születésem előtt három nappal anyám a mi kis dolgozószobánkban ült, és fejkötőcskét hímzett, miközben gyakran áttekintett a szomszéd-ablakra. A szomszéd-ablakban egy öreg hivatalnok címszalagokat írt; minden öt percben benyúlt a zsebébe, egy kis füstölt halat vett ki, és egyetlen harapásra megette, miközben a fejét csóválta, és minden hal után így szólt: „Ó, szerencsétlen Jemmy-m! Szegény, szerencsétlen gyermek!”

Míg ezek történtek, az előszobában megszólalt a csengő, és anyám, miután letette kezéből a horgolást, kiment és ajtót nyitott. Az ajtóban először egy hosszú, nedves kéz jelent meg, azután egy fej, ami nagyon hasonlított a kézhez, legalább anyám úgy találta, mintha egy kifordított tenyérre két szemet, orrot és száját alkalmazott volna valami ügyetlen bábfestő. A fej után hosszú, barna kabát következett, majd szürke, csíkos nadrág, végre két eléggé viseltes cipő. Mikor az egész alak bent volt, szertartásosan meghajolt anyám előtt, és kijelentette, hogy Bebnak hívják. Beb úr e szavak után hátrafordult, füttyentett, és így szólt: „Kuss, kuss, Napóleon! Nem tudsz illetet?” Anyám csodálkozva tekintett ki a folyosóra, hogy a kutyát vagy más állatot keresse, akihez szükségképpen e szavakat intézte Beb úr, de nem látott senkit és semmit. Kissé zavartan betessékelte Beb urat, és megkérdezte, mivel szolgálhat.

Beb úr levette kalapját, zsebéből egy fél méter hosszú gumicsövet halászott ki, ezzel a csővel megdörgölte homlokát, visszatette a csövet, és titokzatosan így szólt:

- Kopperffy asszonysághoz van szerencsém?

Anyám biztosította, hogy ahhoz van szerencséje.

- Nos – mondotta Beb úr, lehetőleg még titokzatosabban –, nos, nos, asszonyom, ugyebár, tartsuk szem előtt mindig a kedélyességet, a tisztességes kedélyességet, valóban, asszonyom!... Kuss, kuss, Napóleon! Nem tudsz illetet?...

Az utolsó szavakat hátrafelé intézte, mintha a szék alatt volna az a valaki vagy valami, akit ily módon utasított rendre; de anyám csodálkozva tapasztalta, hogy semmi sincs ottan.

Beb úr figyelmeztetőleg emelte fel egyik kezét, és egyre titokzatosabban folytatta:

- Mert legyünk tisztában, asszonyom, azzal, hogy a tisztességes kedélyesség, a tisztességes, ismételten, szóval... nos, asszonyom, mi mindnyájan szegény, szánandó halandók vagyunk csak... Kuss, kuss, Napóleon!

Anyám megnyugodott benne, hogy Beb úrnak ez már valamely jámbor szokása, amiben kár őt megakadályozni. Nem is akadályozta meg, annál kevésbé, mert e percben kopogtak, és Neekle asszonyság tette tiszteletét. Neekle asszonyság nagyon derék hölgy volt, és szívesen megbocsátotta neki az ember azt a sajátságát, hogy beszéd közben a kezében levő sodrófával annak a fejét verte, akivel

beszélt, és minden ütésnél így szólt: „Hihi!... Papperlapapp!” Különben állandóan nagyon vidám volt, és az embereket „csokoládés brátyuská”-nak nevezte.

– Édes csokoládés brátyuskám - mondta Neekle asszonyosság anyámnak –, hát mit szól ezekhez a gyerekekhez? Hihi, papperlapapp!...

– Asszonyom – szólt közbe Beb úr ünnepelesen –, nagyon sajnálnám, ha elfelejtené, mennyire tisztában illik lennünk azzal, hogy a tisztességes kedélyesség – szóval, hogy mi ama szegény halandók vagyunk, akiknek... Kuss, kuss, Napóleon!

Anyám zavartan és tétován nézett ki az ablakon, melyen keresztül a szemben levő ház emeletén láthatta az öreg hivatalnokot, amint körülményesen letette kezéből a tollat, zsebébe nyúlt, egy füstölt halat szedett elő, megette és így szólt: „Ó, szerencsétlen Jemmy-m - szegény, szerencsétlen gyermek!”

Ezután három nappal születtem én.

Folyt. köv.

Ballai László: Twist Olivér és Kis Dorrit

Tizenhat éves koromban – már novellaféléken próbálgatva a tollat – kicsit zokon vettem Illyés Gyulától, amiért a *Petőfi Sándorban* azt írta, hogy jó verseket egészen fiatalon is alkothat az ember, de a prózára harmincon túl érik a lélek. Természetesen nem lehet időkeretek közé szorítani az írói génusz kibontakozását, de későbbi tapasztalataim, a nagy elődök és a pályatársak elemzőbb mélységű megismerése végül is igazolta e megállapítást. Persze az egyéni írói hang megtalálása tekintetében vannak kivételek. Az, hogy valaki egy huszonnégy éves korában megírt káprázatos szellemes tárcaregénnyel robbanjon be az irodalmi köztudatba, majd két évvel később megteremtse a „legnagyobbak” tartott regényeinek szinte teljes eszköztárát, felvonultatva benne a világ talán máig legismertebb irodalmi alakját, páratlan teljesítmény. Nincs olyan ember, aki ne hallott volna Twist Olivérről, és ha a könyvet nem olvasta is, annak film- vagy musicalváltozatát bizonyára látta. Létezik olyan kritikai megközelítés, amely egy mű hatását az abból készült átdolgozások számában méri. Nos bizonyos, hogy Charles Dickens leghíresebb regénye e tekintetben is vezető helyen áll az irodalmi művek között. Meg abban is, hogy a páratlan népszerűségű regények ritkán képviselnek magas esztétikai minőséget.

A dickensi üstökös feltűnését sokan az életrajzi sajátosságokra, különösen az író változatos gyermekkorára vezetik vissza. Dickens tizenkét éves koráig rendezett polgári körülmények között élt, és magániskolába járt. Ekkor apja csődbe ment és az adósok börtönében került, a kislány pedig egy évig egy cipőpasztagyárban kényszerült inaskodni. Ez a megpróbáltatás egész életére mély nyomot hagyott a lelkében, és nagyban hatott magas fokú szociális érzékenységének kialakulására. Azután „fordult a kocka” – hogy az apjáról mintázott Micober urat idézzük –, és egy szerencsés örökség következtében rendeződött a család helyzete, így London egyik külvárosába költöztek. Dickens tizenöt éves koráig újból iskolába járt, majd ügyvédi irodákban írkokoskodott, és közben megtanulta a gyorsírást. Szorgalmas színházlátogatóként – és néhány alkalmi szerep után – színészi ambíciókat dédelgetett, mígnem egy hírlap gyorsírni tudó riportert keresett. Dickensből kiváló újságíró lett, és huszonhárom éves korában elhatározta, hogy megpróbálkozik a szépírással is...

Pedig a „talány” a kora ifjúkor utolsó mozzanatában rejlik, hogy tudni illik a tehetséges újságíróban írói ambíciók születtek. Nyilván nem Dickens volt az egyetlen ember a korabeli Angliában, aki hányatott gyermekkort élt meg. A szociális érzékenység kifejlődésére sem feltétlenül hat a nyomorral, kiszolgáltatottsággal való találkozás, mint arra maga Fagin – a Twist Olivér legkitűnőbbben megrajzolt

figurája – a példa. Az persze kétségtelen, hogy ha ezek az élmények olyan páratlan írói – azon belül is jellemábrázoló – tehetséggel és megfigyelőkészséggel párosulnak, mint amilyen a kis Charles rendelkezett, rendkívül termékenyítően hathatnak pályája kibontakozásában. Élményei megmagyarázzák korai érettségét is, és bőséges forrásul szolgáltak neki egész munkássága során, tudván, hogy a sors mennyi embert rabszolgamunkára vagy tolvajlásra kényszerít már gyermekkorában, vagy milyen sokan viaskodnak a pusztá megélhetésért bér munkásként tengődve, esetleg kétes sikerű vállalkozások reményében, az adósok börtönének állandó fenyegetése mellett, és hogy mekkora tömeget jelent valójában a társadalomnak végképp lecsúszott, nyomortanyákba szorult része. A sorsok pedig jellemeket formálnak. A dickensi tapasztalatokból kiemelkedtek a halhatatlan dickensi figurák mint a dologházban született árva Twist Olivér, a mostohaanya igájába taszított félárva Copperfield Dávid, Bumble, a dologházi gyermekek réme, Fagin, a cinikus tolvajfejedelem, Nancy, a bukott nő, Sikes, a könyörtelen gyilkos, a szívtelen üzletemberek, mint Scrooge, Merdle és Dombey, a tékozló apák, Micober és Dorrit, vagy pedig a földre szállt angyalok, mint Rose vagy Kis Dorrit.

Dickens népszerűségének a titka egyszerűségéből, humorából és univerzalitásából fakad. Egyszerűségéből, ahogy szinte a semmiből épít fel egy sorsot. Gondoljuk csak meg, Twist Olivér a róla szóló regény folyamán mindössze négy dolgot cselekszik önállóan: kér még egy tál levest a dologházban, nekiesik az inasnak, amikor az az édesanyját sértegeti, elszökik a koporsókészítőtől, és elmenekül a Fagin-bandától. Mi ez Tom Sawyer kalandjaihoz képest? Mégis e négy apróság – amelyhez hasonlók bármely gyermek életében előfordulnak – a történesek valóságos lavináját indítja el körülötte. A műben ábrázolt megpróbáltatásai, illetve az a mód, amellyel a korábbi szenvedéseit sejteti a szerző – az olvasóban a legmélyebb együttérzést keltve írta – a világirodalom egyik legdinamikusabbnak tűnő regényhőisévé teszi.

Twist Olivérről annyit tudunk meg, hogy kedves, jólelkű, segítőkész és hálás természetű fiúcska. Nincsen birtokában semmilyen csak az ő személyiségéhez kötődő tulajdonságnak vagy gondolatnak. Alakja azáltal válik mégis felejthetlenné, hogy ezt a tiszta lelket sötét hatalmak játékszeréül dobja a szerző. Ezek közül is az első az angol társadalom jóléti intézményrendszere, amely önnön sajátosságainál fogva kizárja, hogy működtetői közé a rászoruló gyermekek iránti legcsekélyebb empátiára, jóindulatra és pláne segítőkészségre hajlamos személy kerüljön. Az egyházközébségi nőknél és férfiaknál aligha képzelhet el szívtelenebb teremtést az olvasó, pedig létezik ilyen: a koporsókészítő felesége. Ide büntetésből kerül Olivér, amiért repetát kért a dologházban. Új gazdája feleségének a terrorja mellett mint gyermekgyászhuszár a temetések és a halál borzongató légkörében él, nem is szólva arról, hogy koporsók között kell aludnia, és éjszakánként rémálmok gyötrik. És ha mindez nem volna elég, hátra van még a gyermek sorsának legördögibb kovácsa Fagin – Dickens egyik legtökéletesebben megformált karaktere –, Sikes, a könyörtelen gyilkos és Monks, a még könyörtelenebb féltestvér. És Olivér minden bizonnyal odaveszne, ha nem sietne a segítségére Nancy, a bukott angyal és a valóságos angyalok egy kis csoportja.

Mindez egyszerű – vagy legalábbis annak tűnő – módszer. Fény és árnyék ellentételezése, mint a festészetben. De mennyi fény és mennyi árnyék? És milyen ecsetkezeléssel? A titok nyitja – már amennyire én látni vélem – éppenséggel nem epikai természetű. Dickens még színházi ambícióinak dédelgetése közben vagy már az első regényei írása közben ihletszerűen ráérezett a drámai jelenetezés fontosságára. (Ne felejtsük el, hogy a műalkotás legfőbb forrása az intuíció.) A tapasztalt színészek tudják, hogy a színpadon többnyire nem túlzó az a hang vagy gesztus, amely a való életben már elviselhetetlen, mert a színész és a néző között speciális interakciós helyzet áll fenn, és nem mellékesen, gondolni kell a hátsó sorokban ülőkre is. Ha nem elég figyelemfelkeltő az előadás, akkor a nézők hazamennek a színházból. Ha unalmas a regény, mert például túlságosan is a „fentebb stíltre” koncentrálna a szerző, az olvasó le fogja tenni, vagy altató helyett használja majd. És Dickens nem riadt vissza a – megint csak nem túl bonyolult – teatralis eszközöktől. A dologházi igazgatóság „pere” a repetát kérő gyermek felett nem egyéb, mint színház. Az a jelent pedig, amelyben a koporsók között kénytelen aludni Olivér, már majdnem rémdrámába kívánkozik. De csak majdnem.

Dickens szívesen billegteteti remek jeleneteit a rémdráma határkövén, de soha nem buktatja át azon. A koporsókészítő műhelyben csak kísértetekre emlékeztetnek a koporsók, de nem elevenednek meg. Sikes brutális gyilkosságát ugyan részletesen leírja a szerző, de utána – sokkal hosszasan – olyan mesteri lelkifurdalási jelenet következik, amely nem csupán Shakespeare-nek vált volna becsületére, de már Dosztojevszkij lélekelemzéseit idézi. Dickens egyszerűsége művei nyelvezetében is kifejeződik, amellyel nem csupán közérthető megfogalmazásra – nem pedig a fentebb stíltre –, de a hétköznapi emberek beszédmódjának ábrázolására is törekszik, és egy-egy ízes fordulat jellemábrázoló eszköz is a kezében, pl. „Barkisnak kedve vóna” (Barkis – *Copperfield Dávid*) vagy „megeszem a fejemet” (Grimwig – *Twist*

Olivér). A szereplőknek egy-egy rájuk jellemző mondattal történő felléptetése szintén színházi eszköz, miképpen egy-egy karakter látszólagos túlírása is. Sokan felróják Dickensnek, hogy szereplői túlságosan egyarcúak, sőt a gonoszok egyenesen ördögiek, a jók pedig már-már angyaliak.

Igen ám, csak hogy Dickens figuráinak látszólagosan egyoldalú, vezérmondatok vagy jellemző gesztusok leírásával alátámasztott jellembrázolása találkozik az emberek sztereotip megismerési igényével. Még a legképzettebb és legtoleránsabb emberek sem bocsátkoznak raszkolnyikovi lélekboncolgatásba, amikor megismernek valakit, hanem azokat a hívőszavakat, gesztusokat keresik, amelyeket már ismernek korábbi tapasztalataikból, hogy eljuthassanak a felismeréshez, mely szerint az illető olyan, mint XY, és azzal besülyesszék a megfelelő klisébe – ha tetszik: dickensi öntőformába. Másfelől az emberek is azon iparkodnak, hogy a külvilág felé kialakítsanak magukról egy általuk kívánatosnak tartott képet, és viselkedésüket, mondataikat lehetőleg ahhoz igazítsák. Megjegyzem, a mindenfajta konvenció felrúgására törekvő, végtelenségig „természetes”, tökéletesen udvariatlan, magát teljesen elengedő, korszerűnek tűnő viselkedés ugyanilyen szerepjátszás.

Az embernek ez a szerepjátszó hajlama Dickens sziporkázó és kiapadhatatlan humorának legfőbb céltáblája, mint az már a *Twist Olivér* elején kiderül:

„Irgalmas isten! Ön az, Mr. Bumble, uram? – mondta Mrs. Mann miközben kitűnően megjátszott örömmámorban úszva kidugta a fejét az ablakon. (Susan ereszd ki a pincéből Olivért és azt a másik két kölyköt, és mosdasd meg őket alaposan.) – Repes a szívem! Mr. Bumble, micsoda öröm, hogy láthatom, el sem tudja képzelni!

Mármost Mr. Bumble egy kövér, kolerikus ember volt, úgyhogy ahelyett, hogy rokonszellemben válaszolt volna erre a nyíltszívű üdvözlésre, vadul megrázta a kertkaput, majd akkorát rúgott bele adományképpen, amekkorára csak egy egyházi lába képes.”

Twist Olivér női megfelelője Kis Dorrit. Az író pályájának zenitjén keletkezett – azonos című – remekmű főhősnője már nem más, mint egy földre szállt angyal, természetesen egymással küzdő sötét erők érdekhálójába dobva. Ő azonban már nem vergődik e hálóban, és nem is szenved tőle, mint *Twist Olivér*. Sorsát teljes megadással vállalja, sőt csendes – szinte éteri – boldogsággal gondozza apját az adósok börtönében, vagy vállal varrást ugyancsak az ő érdekében. A *Twist Olivér* dologházából, mintegy kiindulópontból, ahonnan csak menekülni, kitörni lehet, eljutunk a *Kis Dorrit*beli adósok börtönébe, az élet egy lehetséges végpontjába: „Mi túl vagyunk mindenen, túl a legrosszabbon is, lecsúsztunk a szakadék fenekére – mondja az alkoholista doktor. – És mit találtunk ott? Békességet.” Kis Dorrit azonban nem azért angyal, hogy – akár saját szándékain is túl – ne mozgassa meg a világot. Nem is angyal – állócsillag. A régi asztrológusok olyan állandó helyzetű és fényű objektumokat vélték felfedezni az univerzumban, amelyekhez a többi égitest mozgását mérhették. Ezeket nevezték állócsillagnak. Kis Dorrit is ilyen állócsillag, akinek jellembeli állandóságával a regénybeli többi szereplő kilengései szembeállíthatóak, és aki kiapadhatatlan fényét a személyiségét teljesen elárasztó szeretetből nyeri. A kritikusok gyakran róják fel Dickensnek, hogy egy igazi nő nem ilyen. De az igazi nő ideálja bizony ilyen. És valljuk be, mi férfiak ebbe az ideálba szeretünk bele. Kiábrándulásunk a kedvesből pedig majd egyenes arányban áll azzal a távolsággal, amely – érzésünk szerint – közötte és a róla szőtt ideálképünk között feszül.

Dickens népszerűségének harmadik kulcsa a műveinek univerzalitása. *Jacob's Islandet* így írja le a *Twist Olivér*ben:

„Rozoga faerkélyek, amelyek vagy fél tucat ház hátulján futnak végig lyukaktól szaggatva, amelyeken át le lehet nézni az alattuk gomolygó iszapra. Betört, toldozott-foldozott ablakok, amelyekből rudak meredtek ki, hogy a nem létező fehérneműt szárítsák rajtuk. Olyan kicsiny, szűk és mocskos szobák, hogy még a piszok és a bűz is fulladozott bennük. A mocsár fölé kitolt fakalyibák, amelyek bármely pillanatban lezuhanhattak, amint ez nem eggyel már meg is történt. A falak ki sem látszottak a vastag mocsokrétteg alól. A nyomornak, szegénységnek és züllöttségnek minden undorító jele összegyűlt itt, hogy a Folly Ditch partjait ékesítse.”

Londonban ma már nem találkozhatunk ezzel a nyomorral. De fellelhetjük Bangkokban, Oxacában vagy Salgótarjánban. És az mindenütt olyan, amilyennek Dickens lefestette. Mint ahogy a népnyzó szabolcsi uzsorás is ugyanolyan, mint pakisztáni kollégája. És a világon bárhol, bármilyen rendszerben bármilyen bőrszínű gyermekeket vagy felnőtteket gyötörjenek is – ők Fagin áldozatai. De a jó szándékú érintés és a szív legmélyebb indulata, egyszóval a Kis dorriti szeretet is egyformán lüktet a világon, amelyre

északon és délen ugyanaz a nap süt le:

„Harminc esztendővel ezelőtt, egy szép napon, izzó napfény perzselte Marseille városát – olvashatjuk a *Kis Dorrit* elején. – A lángoló nap egy-egy kegyetlen augusztusi napon akkoriban sem volt nagyobb ritkaság Dél-Franciaországban, mint bármikor máskor azelőtt vagy azóta. Marseille-ben és Marseille körül addig bámult minden az izzó égbolt felé, ez meg addig bámult vissza mindenre, hogy végül is általános szokássá vált ott a báméskodás. Az idegeneknek majd eszét vették a báméskodó fehér házak, a báméskodó fehér falak, a báméskodó fehér utcák, a báméskodó poros utak és a báméskodó dombok, amelyekről leégett minden, ami zöld. Csak a fürtök terhe alatt görnyedező szőlőindák nem izzottak és báméskodtak szakadatlanul. Hébe-korba meg-megrezzentek egy kissé, amikor a forró levegő rálehel alélt leveleikre.

Szél nem fodrozta a tespedő vizet, sem bent a kikötőben, sem odakint a szépséges tengeren. A határvonal a két szín, a fekete és a kék között, megjelölte azt a pontot, amelyen túl a tiszta tenger nem nyomult át, de most oly nyugodt volt, mintha érinteni sem akarná az utálatos pocsolyát, amellyel soha nem vegyült össze. A földetlen naszádok sokkal forróbbak voltak, semhogy hozzájuk lehetett volna érni, a horgonyon nyugvó hajók fala meghólyagosodott, a rakpartok kövei sem éjjel, sem nappal nem hültek le hónapok óta. Hinduk, oroszok, kínaiak, spanyolok, portugálok, angolok, franciák, genovaiak, nápolyiak, velenceiek, görögök, törökök, a Babel-tornya minden fajta építőinek leszármazottjai, akik kereskedni jöttek Marseille-be, valamennyien az árnyékot keresték – bemenekültek minden elképzelhető bűvőhelyre a tenger elől, amelynek erős kék színét emberi szem ki nem bírhatta, s az égbolt elől, amelynek bíbora egyetlen nagy lángoló tűzkőnek volt a foglalatja.”

Lehetetlen nem észrevenni, hogy Charles Dickens ugyanolyan atyafiságos viszonyban volt a nappal, mint ifjabb kortársa, Petőfi Sándor.

Dull Ernő: Twist Olivér

Árvaház, dologház, egyházfik,
zableves, rúgások, pofonok,
gyászokcsik, koporsók, halottak,
nappalok-éjjelek lidérce,
menekvés dermesztő hidegben,
tolvajok tajtékos tanyája,
zsebmetsző forgatag, bíróság,
mindenre készülhetsz szívjóság.

Húrok

Ballai László: Balog József és Chopin

Nemrég olvastam C. F. Weizsäcker-től a következőt: „A *Vonzások és választások*ról már annyi jót és

helytállót írtak, hogy bizonyára értelmetlennek tűnik, ha még mondani akarunk róla, valamit.” Nincs sokkal több veleje annak a kérdésnek sem, hogy miért hallgatnám meg egy új zongorista előadásában Chopin műveit, amikor már ismerem Paderewski, Horowitz és Rubinstein felvételeit.

Az persze igaz, hogy a nagy elődök után és a Chopin iránti állandó felfokozott vágyakozásom miatt óriási elvárásokkal tettem be Balog József CD-jét a lejátszóba. A *G-moll ballada* (Op.23) lesz az első szám, gondoltam, és a fülemben elindult egy lemez, amelyen Rubinstein játszott a művet. De Balog József nem úgy kezdte el, ahogy ő, és nem is úgy folytatta. Felkaptam a fejemet, de nem értem rá ujjongani. Hallgatnom, figyelnem kellett az előadást. A mesét. Mert Balog József elmesélt egy történetet. Már az első hanggal magára vonta a figyelmet, amelyet azután a dallamszövésével, a finom billentésekkel, a nagy ívű futamokkal és a lélegzetelállító csöndekkel mindvégig fenntartott. Chopin balladái nem hősök életét mutatják be, nem programzenék. Bennük maga a zene válik történetté, amelynek szereplői a zeneszerző, az előadó és a hallgató.

Balog József elragadóan mesél, amikor Chopint zongorázik. Mesél, amikor balladát játszik, és akkor is, amikor mazurkák ütemei futnak az ujjai alatt; a még oly rövid *Perc-keringőt* is el tudja mesélni. Hisz mennyi minden történhet egy pillanat alatt, amikor a karunkban tartjuk a fodrozódó szoknyájú kedvest. És abban a lángoló percben ifjúkorunk, vágyaink, reményeink minden története egy pontba sűrűsödik, a szívünk közepébe. Az ilyen pillanatokban merjük eldönteni mindazt, amire feltesszük az életünket.

Balog József CD-je is úgy épül fel, mint egy történet. A *G-moll balladával* kezdődik, amelyet Schumann Chopin legjobb művének tartott. Az *F-moll balladával* zárul, amelyet a szerző Schumann-nak ajánlott. Közepére pedig az egyáltalán nem könnyed *C-moll scherzo* került, amelyet mazurkák és keringők fonnak körül. És ez a történet végül is nem egyebet kísérel meg bemutatni, mint a chopini világ teljességét. Sikerral. (József Balog Plays Chopin, Convention Budapest Classics, 2007)

Ballai László: Két gyász

2012. február 4-én pótolhatatlan veszteség érte Magyarországot és a világot: elhunyt Sebestyén János zongora-, orgona- és csembalóművész. A magyar rádióban azonban egy másik halálesemény volt a főhír, a Brazíliától Svédorszáig nagy tisztelettel övezett világklasszisunkról csak az időjárás-jelentés előtt emlékeztek meg. Pedig Sebestyén János minden embernek örömet szerzett, aki csak ismerte őt, hallotta a játékát, előadásait és rádiós műsorait. Hatalmas egyénisége volt a magyar és az egyetemes kultúrának, akire méltán lehetünk büszkék, és aki szerte a nagyvilágban hírt és dicsőséget szerzett Magyarországnak.

Sebestyén János 1931. március 2-án született Budapesten. Édesapja a budapesti és a Göteborgi Operaház szólócellistája volt, édesanyja zongoraművész, aki a konzervatóriumban tanított. Itt kezdte meg a zongoratanulmányait Sebestyén János. 1950-ben még a főiskola megkezdése előtt a Magyar Rádióhoz került, amelynek öt évtizedig a munkatársa maradt. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán zongora-, orgona- és zeneszerzés szakon képezte magát olyan személyiségek irányításával, mint Gergely Ferenc (orgona), Antal István (zongora) és Szabó Ferenc (zeneszerzés). 1955-ben diplomázott mint organista, majd Zuzanna Růžičková-nál tanult csembalózni Prágában. Ezt követően nagy sikerrel lépett fel Európa, Ázsia és Amerika koncerttermeiben. Lantos Istvánnal több mint két évtizedig adott négy- majd – élete végén, amikor egyik karja lebénult – háromkezes koncerteket.

Felejthetetlen játékát több mint nyolcvan lemezen rögzítették. Sebestyén János Bach, Händel, Scarlatti és Buxtehude csembaló- és orgonaműveinek elhivatott előadója volt. Ő játszotta lemezre a Hungaroton gondozásában megjelent Haydn-összkiadás csembalószonátáit. Hallható tőle Liszt összes orgonaműve, Purcell valamennyi csembalódarabja és az ő nevéhez fűződik az első magyarországi kétorgonás felvétel is, amelyen Elekes Zsuzsanna volt a partnere.

1970-ben megalapította a budapesti zeneakadémia csembalótanszékét, amelynek 2009-ig professzora volt. 2000-ben ő szervezte meg az első hazai nemzetközi csembalóversenyt, amelynek egyben zsűrielnöki tisztét is ellátta volt, ahogy öt alkalommal elnökölt a Liszt Ferenc nemzetközi orgonaversenyen is.

Zenepedagógiai tevékenysége és hangverseny-fellépései mellett – mint a Magyar Rádió főmunkatársa – népszerű rádiós műsorokat is készített, mint az *Egy rádiós naplójából*, az *Azok a rádiós éveket* és az *Emlékek < szárnyait*. Interjúalanyaiként megszólaltak zenészek, színészek, sőt nagykövetek is. 1974-ben mikrofonja elé állt Rózsa Miklós – az akkori világ legismertebb magyar zeneszerzője – hogy 43 év távollét után elmondja az életét. A televízióban sok éven át az ő kedves hangja közvetítette a magyar nézőknek a bécsi újévi koncertet, valamint a magyarországi karmesterversenyeket. Legendássá vált hobbijairól is: gyűjtött archív dokumentumlemezeket, telefonkönyveket, régi újságokat, még vasúti menetrendeket is.

Sebestyén Jánost munkássága elismeréseként 1967-ben Erkel Ferenc-díjjal, 1974-ben Liszt Ferenc-díjjal tüntették ki, 1982-ben megkapta az Erdemes Művész címet, 2000-ben pedig a Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti keresztjét. 1984 és 2003 között munkásságát a legmagasabb brazil, olasz, portugál, spanyol és svéd állami kitüntetésekkel ismerték el.

„Sebestyén Jánossal folytatott beszélgetéseim során rá kellett jönnöm, hogy pályafutása során nem tekintette különösebben fontosnak a lemezfelvételeit – írta róla Robert Tiff. – A hangversenyeire koncentrált a legtöbb energiáját, amelynek köszönhetően több mint huszonöt országba eljuthatott a világon.”

Felvételei itt maradnak velünk. De már soha több nem lehetünk részesei azoknak az ünnepi pillanatoknak, amikor Sebestyén János a jelenlétünkben teremti meg a zenét.

*

2012. február 4-én azonban a Magyar Rádió főhíre – azé az intézményé, amelynek a hírnevét ötven éven keresztül öregbítette Sebestyén János – az volt, hogy meghalt Csurka István, „a rendszerváltás kiemelkedő személyisége”. Mármost ez a megfogalmazás nem jelent mást, mint hogy a jelenlegi kormányzat az általa cenzúrázott sajtóban nyíltan hangot ad a szélsőjobboldal és annak vezéralakjai iránti szimpátiájának. Mennyi minden múlik egy jelzőn. Vagy egy kiszervezésen... Mert míg 2011. december 23-án a Bartók rádióban 15 órakor közölt hírt, hogy ellenzéki képviselőket tartóztattak le a parlament előtt a 17 órai hírekből már kihagyták – mint olyat, amely felesleges árnyékot vetne „pártunk és kormányunk” arculatára –, addig Csurka István kapcsán nem következett be ilyesfajta kiigazítás: „a rendszerváltás kiemelkedően *negatív* személyisége”.

Pedig mindaz, amit Csurka István húsz esztendő óta, ama hírhedt tanulmánya megjelentetését követően kijelentett és tett, csak bajt és keserűséget okozott a magyar nemzet tagjainak és mindazoknak, akik Magyarország helyzetét odaadással és szeretettel figyelik. Még ha nem is tudnak róla. Mert Csurka István elkövette a létező legnagyobb bűnt: az írástudók árulását. Ha valakinek, neki – a Kádár-rendszer tehetségesnek tűnő, egyébként publikált és hírnevet szerzett írójának – tudnia kellett, hogy mi az, ha a szellemet kieresztik a palackból. Vagy – „magyarságára” célozván egy közmondással – ha egy bolond követ dob a kútba, azt száz okos sem veszi ki onnan. Csurka Istvánnak tudnia kellett, mit tett akkor, amikor a magyarságot az ország határain belül és a Kárpát-medencében felfedezni vélt „ellenségekkel” való szembefordulásban határozta meg. Amikor felpiszkálta a trianoni sebet. Amikor a múltat már elfeledett öregek mankóira támaszkodva a történelemről mit sem tudó fiatalok tízezreinek szájába adta azokat a kifejezéseket, amelyeket csak szégyellni lehet. Amikor a simogatásra való ifjú kezektől sújtó öklöket formált.

Meghalt „a kiemelkedő”. Már nincs köztünk. De húsz évig folytathatta zavartalanul destruktív tevékenységét, és felnevelt egy generációt, amelyet ránk hagyományozott. A nyilas egyenruhában parádézni, ütni, gyújtogatni, rombolni s talán ölni is kész tömeget, és az őket a parlamentben képviselni nem átváltoztatható magyarnak tűnő pszeudopolitikusokat. Csurka István halála nem jelenti egyben a demokrácia koporsóba tételére esküdtöt irányzat eltemetését is. Sőt a Csurka-fiúk – hívják bár magukat

MIÉP-eseknek, jobbkiosoknak vagy Magyar Gárdistáknak – még beláthatatlanul sok szenvedést fognak zúdítani a magyar hazára.

Kapcsolat

Impresszum

Alapító szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu

www.marcziustizenotodike.hu - © 2010-2012 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!